

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШПАК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
д.е.н., доцент
_____ В. В. Лимар
« _____ » _____ 2022 р.

**ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ В ГІБРИДНОМУ
БЕЗПЕКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:
Паніна І. Г., старший викладач
кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали за шкалою ЄКТС/за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Шпак О.В. Європейська модель нейтралітету в гібридному безпековому середовищі. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Міжнародні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній роботі досліджено нейтралітет як явище, його форми та принципи. Основна увага приділена політиці нейтралітету Австрії, Фінляндії та Швеції: історія становлення, розвиток, трансформація. Автор визначає історичний розвиток згаданої політики в цих країнах, розповідає про сумнівну доцільність нейтралітету європейських країн в теперішній безпековій ситуації в регіоні.

Ключові слова: нейтралітет, модель нейтралітету, нейтралітет Австрії, нейтралітет Фінляндії, нейтралітет Швеції, безпекове середовище, агресія рф, війна в Україні

95 сторінок, 130 джерел.

Бібліограф.: 130 найм.

ABSTRACT

Shpak O. European model of neutrality in a hybrid security environment. Specialty 291 “International Relations, Social Communications and Regional Studies”, specialization “International Relations”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

Neutrality as a phenomenon, its forms and principles are studied in the qualification work. The main focus is on the neutrality policies of Austria, Finland and Sweden: the history of formation, development, transformation. The author identifies the historical development of these policies in these countries, talks about the questionable feasibility of neutrality of European countries in the current security situation in the region.

Keywords: neutrality, model of neutrality, neutrality of Austria, neutrality of Finland, neutrality of Sweden, security environment, russian aggression, war in Ukraine

95 pp., 130 sources.

Bibliography: 130 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НЕЙТРАЛІТЕТ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ.....	8
1.1. Категорія «нейтралітет» у міжнародному праві та політичній науці.....	8
1.2. Основні принципи нейтралітету.....	11
РОЗДІЛ 2. АВСТРІЙСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ: ОСОБЛИВОСТІ Й СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	15
2.1. Історія становлення нейтралітету в Австрії.....	15
2.2. Еволюція моделі нейтралітету Австрії під час «холодної війни».....	19
2.3. Австрійський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах.....	25
2.4. Сучасні дискусії з приводу членства Австрії в НАТО.....	30
РОЗДІЛ 3. ФІНСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	33
3.1. Фактори становлення фінської моделі нейтралітету.....	33
3.2. Особливості нейтралітету Фінляндії в роки "холодної війни".....	35
3.3. Фінський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах.....	39
3.4. Перспективи трансформації нейтралітету Фінляндії та «фінляндизація» України.....	42
РОЗДІЛ 4. ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ.....	53
4.1. Витоки шведського нейтралітету.....	53
4.2. Закріплення нейтралітету під час світових воєн.....	54
4.3. «Західний» нейтралітет Швеції під час «холодної війни».....	56
4.4. Шведський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах.....	57
РОЗДІЛ 5. ДИСКУСІЯ ПРО СУЧАСНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ.....	65
5.1. Внутрішні дебати щодо перспектив збереження нейтрального статусу.....	65
5.2. Дискусія в ЗМІ про європейський нейтралітет і нейтральний статус України.....	67
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	82

ВСТУП

Актуальність. Одним із засобів забезпечення і підтримання міжнародного миру і безпеки є нейтралітет, суть якого в найбільш узагальненому вигляді зводиться до неучасті у війнах і відмову від вирішення спорів за допомогою війни, при цьому, статус нейтралітету передбачає наявність певних прав і обов'язків, а також обмежень у міждержавних і інших відносинах. Це змушує нас поглибитися у вивчення аспектів нейтралітету на прикладі Австрії, Швеції та Фінляндії в сучасному безпековому середовищі, адже ці держави мають великий досвід з провадження та розвитку політики нейтралітету зі своїми власними унікальними особливостями.

Гібридні загрози, з якими стикаються зазначені держави, стають основним дестабілізуючим фактором, що впливає на розгортання дискусій навколо трансформації політики нейтралітету в цих державах. Сьогодні безпекове середовище в Європі є вкрай напруженим, а наявні механізми співпраці не дають швидких відповідей на надскладні питання. Через варварські дії РФ та гітлерівську риторику її влади, європейські країни змушені укріплювати та посилювати свій воєнний потенціал. Агресивні дії Росії в Україні впродовж 2014-2021 років стали каталізатором змін безпекової політики Швеції та Фінляндії і поставили питання про можливий вступ держав до НАТО. Війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року з підлого нападу Росії на Україну зруйнувала світовий порядок і ще більше актуалізувала дискусії про нейтралітет і Фінляндії, і Швеції, а також про його наявність або відсутність в Україні після 1991 року. Війна в Україні докорінно змінює європейську модель нейтралітету. Саме тому тема кваліфікаційної (бакалаврської) роботи набуває особливої актуальності.

Мета дослідження – з'ясувати особливості європейського нейтралітету, порівнявши його моделі в Фінляндії, Австрії та Швеції, і виявити потенціал можливої трансформації моделі нейтралітету або відмови від цієї політики.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити низку завдань:

- Проаналізувати інститут нейтралітету в міжнародному праві та політиці.
- Розглянути основні принципи нейтралітету.
- Дослідити форми нейтралітету.
- Установити фактори становлення фінської, австрійської та шведської моделі нейтралітету.
- З'ясувати особливості нейтралітету Фінляндії, Австрії та Швеції в роки «холодної війни»
- Узагальнити, як нейтралітет цих країн змінюється у постбіполярних міжнародних відносинах.
- Розглянути перспективи трансформації нейтралітету Фінляндії, Австрії та Швеції.
- Оцінити перспективи можливої відмови європейськими країнами від політики нейтралітету.

Об'єктом дослідження є нейтралітет як форма зовнішньополітичної стратегії.

Предметом дослідження є моделі нейтралітету Австрії, Фінляндії та Швеції в сучасному гібридному середовищі.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані для кращого розуміння концепції нейтралітету та особливості її втілення на практиці, ролі нейтральних країн Європи в регіоні та у світі та специфіки їхньої зовнішньої політики. Результати дослідження можуть бути використані для подальшої дослідницької діяльності цього напрямку.

Апробація результатів дослідження. Відбувалася на міжнародній конференції «Травневі студії» 05.05.2022 у форматі відеоконференції на платформі Zoom, була представлена доповідь «Європейська модель нейтралітету в умовах війни Росії проти України 2022 року».

Характеристика джерел. Писемними опублікованими джерелами інформації для дослідження були офіційні документи: міжнародні договори, конвенції, декларації, резолюції. Була також долучена періодична зарубіжна та вітчизняна преса, промови, а також нормативні акти держав, що володіють статусом нейтралітету. Це все дає можливість вникнути у політику нейтралітету, щоб проаналізувати її формування у австрійській моделі нейтралітету.

Методологія дослідження. В основі курсової роботи міждисциплінарний підхід, адже дослідження здійснено на стику міжнародних відносин, міжнародного права й історії. При здійсненні дослідження використовувалися наступні методи. Системний аналіз, за допомогою якого можна роздивитися явища на основі компонентів, функцій та структур. Компонентом є нейтралітет Австрії, принципи та форми нейтралітету. Історико-порівняльний, який допоміг зрозуміти розвиток нейтралітету та його трансформацію. Описово-розповідний потрібен, щоб узагальнювати поняття та на описі подій, документів та факторів, які впливають на модель нейтралітету, розповісти про становище політики «нейтралітету» та його вплив на країну. Порівняльно-правовий метод, в якому ми можемо порівняти та використовувати нормативні правові документи, для кращого розуміння тверджень та подій. Метод кейс-стаді потрібен для того, щоб проаналізувати нейтралітет у міжнародному середовищі. Також, щоб зрозуміти як нейтралітет Австрії, Фінляндії та Швеції знаходиться у гібридному безпековому середовищі.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел і літератури (63 позиції). Загальний обсяг роботи – 94 сторінки, з них основного тексту – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

НЕЙТРАЛІТЕТ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

1.1. Категорія «нейтралітет» у міжнародному праві та політичній науці

Інститут нейтралітету є однією з найстаріших форм зовнішньополітичної стратегії окремих держав. Протягом століть нейтралітет виконував функцію дипломатичного інструменту для забезпечення безпеки в умовах міжнародних криз і воєн. Поняття «нейтралітет» є історичним, з часом воно дещо змінило своє первинне значення. Із процесом глобалізації та розпадом біполярної системи міжнародних відносин змінюється концепція нейтралітету, його сучасне розуміння і тлумачення [7].

Слово «нейтралітет» запозичено з німецької. Відповідне німецьке слово *Neutralität* походить від латинського *neuter*, що означає «ні той, ні другий». У політичній сфері використовують наступне класичне визначення нейтралітету – це юридичний і політичний статус держави, яка зобов’язується не брати участі у війні між іншими державами, відмовляється від військової допомоги конфліктуючим сторонам, а в мирний час відмовляється від участі у військових блоках [8].

Варто звернути увагу на те, що сьогодні поняття нейтралітету істотно розширилося і дещо змінилося його тлумачення. Якщо раніше воно вживалося виключно у військовому сенсі, то зараз це явище розглядається і в багатьох інших аспектах: економічному, політичному, екологічному та ін.

У статуті ООН подається визначення нейтралітету як одного із інститутів міжнародного права, який базується на визнанні прав кожної нейтральної держави на:

- її територіальну недоторканність і цілісність;
- на власні збройні сили, чисельність яких не повинна перевищувати потреб самооборони;

- на право країни надавати притулок біженцям і постраждалим внаслідок конфліктів;
- на економічну допомогу інших держав, якщо це не порушує принципи нейтралітету [24].

Міжнародно-правовою основою інституту нейтралітету став Головний акт Віденського конгресу 1815 року [26]. Саме він встановлює норму, що тільки внутрішній правопорядок кожної держави може забезпечити їй нейтральний статус. Цей документ заснував інститут міжнародно-правової гарантії нейтралітету, що став одним із основних принципів нейтралітету.

Протягом Другої Гаазької конференції у 1907 році було затверджено ряд конвенцій, у яких юридично зафіксовані права та обов'язки нейтральних держав. Саме Гаазькі конвенції стали невід'ємною частиною міжнародного права щодо захисту нейтралітету [26]. Вони заклали принцип набуття нейтралітету по факту неучасті, кодифікували набуття країнами евентуального нейтралітету.

Сьогодні головним суб'єктом регулювання статусу нейтралітету є Генеральна Асамблея ООН. В той же час на Раді Безпеки ООН згідно із її Статутом покладений обов'язок підтримувати та регулювати міжнародний мир та безпеку [9].

Значимість нейтральної політики особливо зросла в період «холодної війни», коли нейтральні країни стали свого роду «буфером» між західним і східним військовими блоками. Вони грали роль сполучної ланки між цими блоками, вносили значний вклад в процес врегулювання розбіжностей між протиборчими сторонами, будучи невід'ємною частиною світового політичного ландшафту. Однак в умовах сучасних міжнародних відносин, коли глобалізація не дозволяє жодній з країн світу залишатися осторонь від численних міжнародних проблем, нейтральна політика піддається жорсткій критиці. Проте політика нейтралітету залишається в міжнародній практиці і доводить свою життєздатність. Принципи нейтралітету не перестають відігравати значну роль у формуванні зовнішньої політики цілого ряду держав в Європі. Зрозуміло, в

кожній з цих країн нейтралітет має свою історію і специфіку. На різних етапах світового розвитку зміст принципу нейтралітету зазнав ряд серйозних змін [17].

Протягом століть розроблялися різні способи самозахисту, формувалася політико-правова база, головним призначенням якої був захист інтересів нейтральної держави від нових загроз. Історична практика породила безліч варіантів нейтралітету і нейтральної політики в залежності від конкретних завдань, що стояли перед практикуючими їх країнами, і від геополітичної ситуації, що визначається великими державами. Таким чином, нейтралітет і політичні методи держав, які дотримуються цього принципу, еволюціонували відповідно до історичного досвіду, отриманого світовим співтовариством. В умовах змін міжнародно-політичної ситуації нейтральні країни змушені були коригувати свою політику, розширюючи набір зовнішньополітичних методів, які давали можливість забезпечувати безпеку [79].

Принцип нейтралітету не перестає залишатися істотним елементом сучасних міжнародних відносин. Однак потенціал політики нейтралітету багато в чому сприймається сьогодні по-новому. Особливо затребуваною є традиційна для країн з нейтральним статусом місія посередництва з метою забезпечення стабільної обстановки в країнах з високим рівнем конфліктного внутрішньополітичного потенціалу. Крім того, велика частина сучасних викликів і загроз безпеці вимагає нових, перш за все невійськових підходів до вирішення міжнародних проблем. У сучасній світовій політиці цінується здатність нейтральних країн підходити до проблеми з більш-менш незалежних позицій.

Разом з тим, в даний час в ряді нейтральних країн обговорюється доцільність проведення політики традиційного нейтралітету. Закінчення «холодної війни» і епоха глобалізації актуалізували питання про доцільність нейтральної політики в XXI ст. Все більш зростаюча взаємозалежність держав, стирання національних бар'єрів в політичній, економічній, культурній та інших сферах, становлення транснаціональної середовища світової політики, неправомірні поведінка деяких держав (зокрема росії, особливо після вторгнення

в Україні) ставлять під сумнів концепцію нейтралітету, яка протягом століть розумілася як інструмент забезпечення національної безпеки і державного суверенітету. Особливо гостро це питання обговорюється серед європейських нейтральних держав, які за останні п'ятнадцять років стали активними учасниками інтеграційних процесів [17].

1.2. Основні принципи нейтралітету

Основні принципи та цілі політики неприєднання затверджувалися на Белградській конференції. Учасники конференції заявили, що вони «рішуче відкидають тезу про те, що війна, включаючи і «холодну війну», є неминучою, тому що така точка зору висловлює почуття безпорадності і безнадійності і суперечить світовому прогресу». Вони вважають, що «принципи мирного співіснування є єдиною альтернативою «холодній війні» та можливості загальної атомної катастрофи», а також, що «ці принципи повинні бути єдиною основою міжнародних відносин».

Учасники конференції заявили про свою підтримку Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, прийнятої на XV сесії Генеральної Асамблеї ООН, і зажадали негайно, безумовно, повністю і остаточно ліквідувати колоніалізм. Вони вирішили зробити спільні зусилля з ліквідації неокolonіалізму і імперіалістичного панування в усіх їх формах та проявах [5].

Глави держав рішуче виступили проти збройних дій імперіалістів щодо країн, які борються за свою незалежність, проти імперіалістичного втручання у внутрішні справи незалежних держав Азії і Африки, проти політики апартеїду в Південно-Африканській Республіці, проти расової дискримінації.

Лідери держав і урядів неприєднаних країн знову заявили, що вони вважають створення і утримання військових баз на територіях інших країн грубим порушенням суверенітету цих країн. Вони зажадали ліквідації всіх іноземних військових баз на чужих територіях. У спеціальному пункті декларації

була підкреслена необхідність ліквідації військової бази США на кубинській території в Гуантанамо.

Учасники конференції висловилися за загальне і повне роззброєння, за припинення всіх ядерних випробувань, за використання космосу виключно в мирних цілях, за ліквідацію економічної нерівності, успадкованого від колоніалізму та імперіалізму, за визнання права країн, які отримують економічну допомогу, самим вирішувати, як використовувати цю допомогу, за зміну структури ООН, з тим щоб в її апараті були більш рівномірно представлені всі райони земної кулі, і т. д.

Белградська конференція значною мірою сприяла формуванню поняття сучасного нейтралітету. У резолюції конгресу МАЮД про юридичні аспекти нейтралітету підкреслювалося, що сучасний нейтралітет істотно відрізняється від його традиційного поняття. У резолюції зазначалося, що якщо традиційне поняття визначало становище нейтральної держави під час війни, а сам нейтралітет того часу пояснювався небажанням таких країн втручатися у світову політику, щоб не бути втягнутими у війну між великими державами, то «сучасне поняття нейтралітету» засновано головним чином «на необхідності підтримання миру та національного суверенітету».

Учасники конгресу МАЮД відзначили в цій резолюції, що політика нейтралітету – це позитивне ставлення до світу і мирного співіснування, а також до взаєморозуміння між усіма народами. Вона дає можливість новим державам зберігати свою незалежність, яка була б поставлена під загрозу в разі їх приєднання до військових блоків [123].

В основі політики неприєднаних країн лежить прагнення до миру, забезпечення мирного співіснування, загального та повного роззброєння і зміцнення дружби між народами, ця політика має антиімперіалістичний, антиколоніальні характер.

Головними принципами нейтральної держави в мирний час були сформульовані у зазначеній резолюції наступним чином:

1. Відмова від участі у військових угрупованнях.
2. Формальна заборона створення або збереження іноземних військових баз на території нейтральної держави, а також розміщення на його території іноземних збройних сил і використання його національного повітряного простору з метою шпигунства, ядерної війни та у інших бойових цілях.
3. Не мати ядерну зброю.
4. Підтримувати дружні відносини з усіма державами без дискримінації.
5. Не чинити допомоги і не допускати на своїй території надання прямої або непрямої допомоги агресору.
6. Відмова від участі в яких би то не було пактах, що накладають зобов'язання, несумісні з нейтралітетом.

В основі політики неприєднаних країн лежить прагнення до миру, забезпечення мирного співіснування, загального та повного роззброєння і зміцнення дружби між народами, ця політика має антиімперіалістичний, антиколоніальні характер [9].

Отже, нейтралітет – це поняття історичне, яке з урахуванням часу та зовнішніх чинників змінило своє первинне значення. Раніше воно вживалося тільки у військовому сенсі, тобто захист та мирне забезпечення країни, то зараз воно розглядається у економічному, політичному, екологічному та інших аспектах [5].

Міжнародне право нейтралітету містить три обмеження на дії нейтральної країни на час війни між іншими державами: не надавати власні збройні сили воюючим сторонам; не надавати свою територію для використання воюючим сторонам (базування, транзит, переліт і т. д.); не дискримінувати жодну зі сторін у поставках зброї і товарів військового призначення (тобто обмеження або однакові, або взагалі відсутні).

Також, необхідно відзначити, що в сучасних умовах нейтралітет може існувати в двох основних формах: традиційний (тимчасовий) нейтралітет і постійний нейтралітет. При цьому можливий нейтралітет абсолютний або недосконалий. Розгляд різних форм нейтралітету, безумовно, сприяє більш

глибокому з'ясуванню його сутності. Одночасно можна стверджувати, що, з огляду на все частіші глобалізаційні та інтеграційні процеси, в перспективі ряд сутнісних концептуальних характеристик нейтралітету як міжнародно-правового статусу буде переглянутий; можлива поява інших форм нейтралітету, вивчення і аналіз яких також буде сприяти подальшому прогресивному теоретичному і практичному розвитку нейтралітету як міжнародно-правового статусу держав і інституту міжнародного права [9].

РОЗДІЛ 2

АВСТРІЙСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ: ОСОБЛИВОСТІ Й СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

2.1. Історія становлення нейтралітету в Австрії

Друга світова війна закінчилася для Австрії, яка входила до складу Третього рейху, поразкою. У квітні 1945 р. союзники зайняли її територію, країна за аналогією з Німеччиною була розділена на 4 окупаційних зони, які перебували під управлінням СРСР, США, Великобританії і Франції. Ціле десятиліття австрійський питання (проблема державного суверенітету Австрії після Другої світової війни і його визнання на міжнародній арені) поряд з німецьким питанням воно було предметом суперечок між Радянським Союзом, з одного боку, західними союзниками і сформованим австрійським урядом - з іншого. Здавалося б, типові і практично нерозв'язні в розпал холодної війни протиріччя. Тим більш несподіваним було знайдене сторонами рішення. 15 травня 1955 року міністри закордонних справ Франції, Великобританії, США, Радянського Союзу та Австрії - Антуан Піне, Гарольд Макміллан, Джон Фостер-Даллес, В'ячеслав Молотов і Леопольд Фігель - підписали у віденському палаці Бельведер «Державний договір про відновлення незалежної і демократичної Австрії». Країна відновлювала суверенітет в обмін на зобов'язання прийняти нейтральний статус, до кінця того ж року окупаційні війська покинули її територію. Вивід радянських військ і подальший успішний розвиток незалежної Австрії породили питання про модельний характер «австрійського рішення» [23].

Слід звернути увагу на деякі особливості історичного розвитку окупованих австрійських територій в порівнянні з Німеччиною. Уже перший документ союзників по антигітлерівській коаліції за австрійським питанням – Московська декларація 1943 р. - зафіксував подвійність підходів: в ньому йшлося про те, що Австрія - одночасно і постраждала від агресії Гітлера країна, суверенітет якої повинен бути відновлений, і співучасниця злочинів нацизму. Очевидним є більш

неоднозначний і в той же час більш м'який підхід, ніж до переможеної Німеччини [114].

СРСР намагався захопити ініціативу в області національного державного устрою в післявоєнній Австрії, зробивши ставку на відомого австрійського соціал-демократа Карла Реннера, навколо якого було сформовано Тимчасовий уряд за участю комуністів [15]. СРСР, безумовно, розраховував на зміцнення свого впливу в повоєнній Австрії, на можливий перехід її в табір «народних демократій» [4]. Більш несподіваними і неприємними були для радянського керівництва результати перших повоєнних австрійських виборів в листопаді 1945 р.: їх виграла Австрійська народна партія (АНП) і Соціал-демократична партія Австрії (СДПА), комуністи ж зазнали поразки, набравши тільки 5,4% [15]. Лідери австрійських комуністів потім виправдовувалися перед Сталіним, критикуючи поспішність виборів (без проведення «попередньої роботи») [1]. Невдалий австрійський досвід змусив СРСР надавати більш рішучу підтримку комуністам при організації виборів в інших державах сфери його впливу [2].

Сформований австрійський уряд став проводити прозахідний курс. Після виборів кінця 1945 австрійське питання багато в чому втратило значення для СРСР, стало більшою мірою засобом дипломатичної боротьби з Заходом. В силу цього, а також скромних розмірів і геополітичного потенціалу, Австрія стала швидше другорядним фронтом холодної війни [114]. В наступні роки СРСР і західні союзники, на стороні яких виступав і австрійський уряд, не могли вирішити австрійське питання. Радянське керівництво вказувало на недостатній рівень денацифікації і неврегульованості територіальних суперечок з Югославією [15]. Також сторони не могли домовитися стосовно питання репарацій: СРСР вимагав значних виплат та передачі власності Третього рейху, в той час як США поширили на Австрію дію «плану Маршалла», відмовившись від фінансових претензій [114].

У 1952 р посольство США в Москві направило в МЗС СРСР ноту, в якій пропонувався проєкт мирного договору. Передбачалося відновлення суверенітету і кордонів Австрії до 1 січня 1938 року, відмова від репарацій і

виведення окупаційних військ [15]. Австрія підтримала ініціативу, виступивши з критикою австрійської політики СРСР [67]. Оскільки зміст документа ніяк не враховував радянські інтереси, проєкт не отримав радянської підтримки.

Примітно, що цей американський проєкт побачив світ через 3 дні після резонансної ноти радянського уряду від 10 березня 1952 року, яка пропонувала об'єднання Німеччини на основі нейтрального статусу [16]. Радянську ініціативу західні держави і влада ФРН не підтримали. Як зазначає австрійський історик Вольфганг Мюллер, австрійське питання виявилось заручником ситуації навколо Німеччини: Сталін чекав реакції на свою пропозицію по Німеччині, не маючи ніякого інтересу і стимулу обговорювати проєкт договору, який був створений і оприлюднений насамперед з метою надати на СРСР дипломатичний тиск, а не реально вирішити проблему [115]. Довгі роки австрійське питання «перебувало в тіні» німецького питання [114]. Через це країни зайшли в глухий кут і відбувалося наростання протиріч щодо долі післявоєнної Німеччини, що об'єктивно не сприяло вирішенню питання відновлення австрійської державності. У підсумку, як зазначає австрійський історик Геллер, звільнення союзниками Австрії зайняло більше часу, ніж її окупація Гітлером [67].

Передумови для корінного перелому у вирішенні австрійського питання з'явилися в 1953 році. Після смерті Сталіна Радянський Союз перейшов до більш гнучкої і компромісної зовнішньої політики по відношенню до країн Заходу, спрямованої на розрядку напруженості і на стабілізацію своєї сфери впливу. У тому ж році в Австрії прийшов до влади коаліційний уряд, який очолив лідер Австрійської народної партії Юліус Рааб, в свою чергу сигналізувати про зміни офіційної політики по відношенню до Радянського Союзу [11]. Перш за все, він застеріг австрійських політиків і пресу від поширеної в той час критики СРСР, велику популярність здобула його фраза: «Це нічого не принесе, якщо знову і знову смикати російського ведмеда, який стоїть посеред австрійського саду, за хвіст гучними недільними промовами» [95].

Відновлення країни декларувалася і дійсно стало вищою метою Рааба, в одному з перших його офіційних заяв йшлося: «Наша вища мета в

зовнішньополітичній області залишається непорушною: свобода Австрії» [95]. В. Мюллер вважає, що додаткову зацікавленість Рааба у розвитку відносин зі Східною Європою могли стимулювати інтереси східної торгівлі Австрії, оскільки канцлер сам вийшов з малого бізнесу, а також очолював у власній партії союз підприємців [88]. Рааб був сповнений рішучості подолати та пом'якшити яскраво виражені антирадянські позиції своїх партнерів по коаліції, соціал-демократів, про що свідчить, наприклад, такий запис з його щоденників: «Цькування соціалістів через русофільську політики заходить досить далеко, але я її подолую» [130].

Прорив в австрійському питанні стався в 1954 - початку 1955 року. На Берлінській зустрічі міністрів закордонних справ 1954 р. австрійський нейтралітет вперше став предметом переговорів і отримав попереднє схвалення від усіх зацікавлених [99]. 1955 р. ознаменувався багатьма радянськими ініціативами і практичними кроками по розрядці напруженості холодної війни, став роком вирішення австрійського питання. У лютому Молотов висказався в підтримку швидкого вирішення австрійського питання, умовами чого повинні були стати гарантії неможливості нового аншлюсу і позаблокова приналежність Австрії [90]. Австрійський уряд чуйно сприйняли сигнал, і вже в березні в Москву була направлена нота, що містить готовність визнати нейтралітет і відмовитися від розміщення іноземних військ [50]. У відповідь австрійську делегацію запросили в Москву [50].

Ключові радянсько-австрійські переговори відбулися з 12 по 15 квітня в Москві. На переговорах австрійська сторона підтвердила свою згоду дотримуватися нейтралітету за швейцарським зразком. Предметом гострої дискусії стало репараційне питання [67]. В результаті було вирішено, що СРСР отримає компенсації за нафтові промисли і нафтопереробні заводи в розмірі 1 млн тон сирої нафти щорічно протягом 10 років. Виплата в розмірі 150 млн доларів За німецькі активи була замінена на поставку товарів на аналогічну суму, за активи Дунайського пароплавства передбачалася виплата 2 млн. доларів. Всі домовленості за підсумками переговорів були зафіксовані в меморандумі [103].

14 квітня Рааб надіслав знамениту радіограму до Відня: «Австрія буде вільна. Ми отримаємо всю нашу рідну землю назад повністю ... Це вистраждано, вироблено і досягнуто правильною позицією австрійського народу» [95].

У травні 1955 року в Відні відбулася нарада послів держав антигітлерівської коаліції і австрійського уряду, на якому були остаточно узгоджені всі деталі Державного договору. Радянська сторона пішла на поступки, відмовившись від неприйнятних для австрійців положень, на зразок одностороннього обов'язку СРСР захищати територіальну недоторканність Австрії, австрійського боргу за окупаційні витрати або вказівок на участь Австрії у Другій світовій війні.

15 травня 1955 року, через 10 років після закінчення воєнних дій, «Державний договір відновлення незалежної і демократичної Австрії» був підписаний і наочно продемонстрований глядачам з балкона палацу Бельведер. Договір зафіксував неприпустимість нового аншлюсу, виведення окупаційних військ, обмеження за чисельністю і озброєнь австрійської армії, заборона нацистської діяльності [50]. 26 жовтня, на наступний день після офіційного завершення виведення окупаційних військ, австрійський парламент прийняв декларацію про вічний нейтралітет, яка стала федеральним конституційним законом [50].

Державний договір 1955 р. став історичною подією. Вперше противники в холодній війні змогли шляхом взаємних поступок і компромісів прийти до вирішення складної міжнародної проблеми. При цьому головними переможцями став австрійський уряд, який виявив велику дипломатичну гнучкість, рішучість і єдність в досягненні мети, і весь австрійський народ, який отримав справжню незалежність і втілив в життя свій шанс подальшого успішного розвитку [23].

2.2. Еволюція моделі нейтралітету Австрії під час «холодної війни»

У 1955 році держсекретар Даллес закликав уряд Австрії створювати австрійську армію під керівництвом американських експертів і особливо майже

виключно на основі озброєння та технологій США. Він чітко дав зрозуміти, що це є передумовою затвердження Державного договору Конгресом. Американська військова допомога стала ядром австрійської армії до шістдесятих років. З усіх відомих концепцій, ця пронатівська концепція на випадок повоєнних дій була частиною НАТО [98]. Військовий аташе у Відні полковник Оден повідомив у березні 1956 р., що «австрійська військова влада розглядає активну участь на боці Заходу як єдино можливий курс дій їхньої країни у випадку загальної війни. Їхні плани передбачають розподіл їхніх сил і резерву, щоб ... вони могли відступити і захищати основу Клагенфурта і Тіроль» [16]. У разі військових розбоїв це призвело б до відокремлення Австрії. Однак ця концепція НАТО про поділ концепції військового нейтралітету та самооборони Австрії впроваджувалась австрійським генеральним штабом до кінця п'ятдесятих років (розділений нейтралітет). Зусилля тієї ж військової еліти створити офіс прямого зв'язку з НАТО в Римі вже в листопаді 1955 р. були заблоковані американськими дипломатами, оскільки це могло створити - якщо стане відомо громадськості або радянській розвідці - привід для Радянського Союзу поставити під сумнів статус нейтралітету Австрії [98].

Обидві наддержави були впевнені, що австрійський нейтралітет повинен і водночас не повинен змінюватися негайно, хоча, безумовно, СРСР частіше використовував Австрію як місце спілкування із Заходом, тоді як адміністрація Ейзенхауера намагалася стримати цей варіант. Однак найбільш скептичною європейською державою була Великобританія. Особливо британські дипломати розглядали австрійський нейтралітет 1955 року як чергову форму умиротворення і прогнозували, що це перший крок до прорадянської позаблоковості. Сер Джеффри Уолінгер, посол Великобританії, зазначив, що австрійський канцлер Джуліус Рааб вдався до «нейтралізму» і був переконаний, що ця зовнішня політика, якщо вона буде продовжена, буде лише «... першим кроком до сателізації» [128].

Таким чином, склалося так, що встановлення австрійського нейтралітету стало компромісом між Сходом і Заходом. Сама ж Австрія була прозахідною і

їй потрібно було вибудовувати свою модель нейтралітету, лавіруючи між двома конкуруючими сторонами [90].

Міжнародно-правовий статус постійного нейтралітету Австрії є результатом холодної війни. У Московському меморандумі, політичному документі від 15 квітня 1955 р., Австрійська делегація пообіцяла, що Австрія прийме статус нейтралітету за швейцарським зразком. Ця обіцянка відкрила шлях для завершення переговорів про Державний договір Австрії з Радянським Союзом, США, Великобританією та Францією, підписання цього Договору 15 травня 1955 року та виведення союзних сил, які окупували Австрію з 1945 р. 26 жовтня 1955 р., у перший день без іноземних військ в Австрії, парламент прийняв Конституційний закон про нейтралітет Австрії, в якому країна оголосила про свій постійний нейтралітет і зобов'язалася підтримувати і захищати свій нейтралітет усіма наявними в її розпорядженні засоби [75].

Крім того, закон передбачає, що Австрія ніколи не повинна приєднуватися до будь-яких військових союзів і не дозволяти створювати на своїй території військові бази іноземних держав. Згодом Австрія повідомила про свій новий статус постійного нейтралітету всі держави, з якими вона мала дипломатичні відносини, і тим самим встановила цей статус відповідно до міжнародного права. Деякі із зазначених держав прямо визнавали постійний нейтралітет Австрії; інші просто взяли це до відома або погодились [123].

Таким чином, зміст постійного нейтралітету Австрії регулюється як міжнародним правом, так і конституційним законодавством Австрії. Важливо підкреслити, що постійний нейтралітет був політичною передумовою для укладення Австрійського державного договору, але жодної законодавчої вимоги. Австрія прийняла статус постійного нейтралітету як суверенна держава. Тому Австрія в першу чергу має тлумачити свій нейтралітет відповідно до міжнародного права, і вона може, якщо бажає, скасувати цей статус в односторонньому порядку [113].

Незабаром Австрія трактувала свій статус нейтралітету. Австрія - на відміну від Швейцарії - завжди розглядала постійний нейтралітет як сумісний з

членством в ООН і вступила до цієї організації вже в грудні 1955 р. У наступні десятиліття Австрія проводила "політику активного нейтралітету", тобто пропонувала свої межі як місце зустрічі між Сходом і Заходом, виступала посередником у конкретних конфліктах, брала участь у ряді миротворчих операцій ООН і стала країною, що приймає кілька міжнародних організацій, і третім містом(штаб-квартира) ООН [49].

Концепція постійного нейтралітету передбачає низку заходів, які потрібно вжити вже в мирний час, щоб забезпечити нейтралітет під час війни. З цієї причини кілька австрійських законів містять положення, що дозволяють Австрії виконувати свої зобов'язання та політику щодо нейтралітету, наприклад, Кримінальний кодекс, Закон про військові матеріали, Закон про зовнішню торгівлю та закони, що встановлюють умови для австрійських миротворчих місій за кордоном та транзиту іноземних військ через Австрію [123].

Уряд Австрії зобов'язався слідувати «швейцарській моделі» нейтралітету в Московському меморандумі від 15 квітня 1955 року, що було необхідною передумовою для готовності Москви прийняти Державний договір [76]. Все ж, у грудні 1955 року Австрія вже відхилилася від швейцарської інтерпретації нейтралітету, ставши членом Організації Об'єднаних Націй - крок, який Швейцарія не зробила до 2002 року [61].

Франц Седі, один з провідних австрійських експертів в галузі міжнародного права і сам колишній посол у Відставці, використовував метафори для опису фаз австрійського нейтралітету в такий спосіб: Після початку «фази Френка Сінатри» («Ми робимо це по-своєму!») Нейтралітет перейшов в «фазу грибів» («нейтралітет – це все») в 1960-х і 1970-х роках, коли вся дипломатична діяльність інтерпретувалася як наслідок нейтралітету. Із закінченням холодної війни нейтралітет досяг «фази авокадо», коли м'якоть очищалася, а роль нейтралітету зменшувалась [48].

Цю еволюцію навряд чи можна було передбачити в 1955 році. Спочатку західні спостерігачі були, м'яко кажучи, вельми скептично налаштовані. У січні 1956 року британська місія у Відні покаржилася на «заплутану» і

«нейтралістську» політику Австрії, яка могла привести «до неоднозначного нейтралітету» або навіть до прорадянської сателітизації країни. Ця оцінка змінилася тільки тоді, коли Австрія зайняла чітку прозахідну позицію під час радянського вторгнення в Угорщину в 1956 році, яке вона різко засудила. Австрійська армія охороняла угорський кордон, через яку в кінцевому підсумку втікало близько 200 000 угорців-біженців. В результаті серйозного інциденту був убитий радянський солдат, коли він перетнув кордон на австрійську територію, переслідуючи угорських біженців [104]. У річному звіті за 1956 рік британські дипломати високо оцінили роботу Австрії: «Для Австрії 1956 рік був, перш за все, роком не вражаючої, але стійкої консолідації. Її дитячий нейтралітет, який був встановлений з поспіхом і спочатку так невпевнено ходив, навчився ходити з бажаним почуттям цілі та напрямки...» [72].

Хоча політика Австрії стала більш обережною на пізніх стадіях кризи, ніж в перші дні, концепція «нейтральності з військової точки зору, але прозахідної політичної» тривала і в наступні роки. Під час ліванської кризи 1958 року більшість учасників дискусій про неоголошені польоти літаків США над територією Австрії дали Радянському Союзу привід попередити Австрію про те, що прозахідна інтерпретація нейтралітету може зайти надто далеко [45]. Можна було б сумніватися, чи дійсно ця демонстрація була необхідна, оскільки Австрія все більше розробляла власний порядок денний. У 1960 році, наприклад, міністр закордонних справ Бруно Крайський, який формував зовнішню політику Австрії в 1960-х і 1970-х роках, вирішив винести питання про німецькомовне населення Південного Тіролю в ООН, незважаючи на сильні застереження США [106]. Навіть в цьому випадку ступінь незалежності від політики США чи Заходу ніколи не означала, що Австрія хотіла наслідувати приклад Радянського Союзу. Коли Радянський Союз пропонував перенести штаб-квартиру ООН з Нью-Йорка до Відня в 1961 році або коли Москва вперше запропонувала провести конференцію з питань європейської безпеки, австрійські дипломати намагалися не створювати враження, ніби їх країна діє як ще один з сателітів Москви [60].

Бруно Крайський формував зовнішню політику Австрії протягом трьох десятиліть - спочатку на посаді заступника міністра закордонних справ (1953-1959 рр.), Потім в якості міністра закордонних справ (1959-1966 рр.) І, нарешті, в якості канцлера (1970-1983 рр.). Консервативний уряд 1966-1970 років був лише коротким перервою; Короточасні міністри закордонних справ Луїс Тончіч-Сорін і Курт Вальдхайм не наблизилися до фундаментальної зміни зовнішньої політики країни. Коли Крайський став канцлером в 1970 році, дипломати Рудольф Кірхшлегер, Еріх Білько-Карлтрой і Віллібальд Пар більш-менш проводили його політику в якості міністрів закордонних справ [49].

Проте зовнішня політика Австрії 1970-х років відрізнялася від політики 50-х і 60-х років. У 1970-х роках Австрія почала проводити політику на користь третього світу. Австрійські історики досі обговорюють, чи це було продовженням «політики активного нейтралітету» Крайського або ж він свідомо змінив свої пріоритети в якийсь момент. Ці зміни, ймовірно, можна віднести хоча б частково до загальних змін у світовій політиці. Один з перших значних ознак зміни пріоритетів стався в кінці 1960-х років, коли Вальдхайм, в той час постійний представник Австрії в ООН, час від часу голосував проти наказів з Відня в Генеральній Асамблеї ООН, слідуючи політиці прихильників третього світу, а не прихильників Заходу [49].

Австрія заявила, що приєдналася до ООН із застереженням про свій нейтралітет [127]. Цю позицію дотримувалося старше покоління юридичних експертів, передусім Альфред Вердросс-Дроссберг і Карл Земанек. Насправді Австрія діяла за тими ж принципами, що і Швейцарія, «автономно» вживаючи заходів, які передбачені санкціями ООН, наприклад, ті, які застосовувалися проти (Південної) Родезії в 1965-1966 роках і Південної Африки в 1977 році, а іноді і не втручалася. справа в тому, що в мирний час не могло бути ніяких наслідків для нейтральної країни [111]. В 1957 році Фелікс Ермакора просував ідею про те, що виникнення ООН поставило нові умови для практики нейтралітету - відповідно, питання полягало не в тому, чи може нейтральна

держава бути членом ООН, а в тому, яку політику нейтрального члена ООН повинна обрати Австрія [60].

У 1983 році соціал-демократи Крайського втратили абсолютну більшість, яку вони мали з 1970 року. При новому канцлерові Фреде Сіноватце і його наступникові Францу Враніцкі, який очолював коаліційний уряд з ліберальною Партією свободи до 1987 року. Міністерство закордонних справ очолювали три міністри закордонних справ, кожен з яких дотримувався абсолютно різною політики: за відвертим і лівим Ервіном Ланком в 1984 році був більш консервативний Леопольд Грац, на зміну якому двома роками пізніше прийшов більш прагматичний Петер Янкович, досвідчений професійний дипломат і колишній секретар Крайського, який особисто не був консерватором. В умовах відновлення напруженості, викликаній холодною війною, офіційна зовнішня політика Австрії продовжувала частково підтримувати комуністичних правителів Східної Європи. У 1984 р Грац був першим західним міністром закордонних справ, який відвідав Польщу після оголошення воєнного стану [60].

При новому коаліційному уряді соціалістів і консерваторів, створеному в січні 1987 року і очолюваному Враніцкім, міністерство закордонних справ перейшло до консерватора Алоїзу Моку. В рамках дій Мока австрійська зовнішня політика знову визначила чіткі пріоритети і вперше з 1955 року поставила перед собою завдання досягти головного з цих пріоритетів, а саме: вступу в Європейські співтовариства [60].

2.3. Австрійський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах

Після закінчення холодної війни перетворення середовища європейської безпеки в значній мірі замінило зобов'язання Закону про нейтралітет 1956 року. Це призвело до зовнішньої політики, яку часто важко пояснити стороннім, наприклад, коли Австрія, незважаючи на те, що вона була членом ЄС і підтримувала повітряну кампанію НАТО 1999 року проти Югославії, заборонила

використання австрійського повітряного простору літаками союзників, які виконують місії проти Сербії [111]. Австрія також офіційно послалася на свій нейтралітет в 2003 році після вторгнення в Ірак під керівництвом США.

Однак ці дії були наслідком політичних міркувань того часу, частковим відображенням громадської думки, а не результатом чіткої політики нейтралітету. Опитування громадської думки показують, що більшість населення розглядає «нейтралітет» як дієву концепцію безпеки і кращу політику для захисту Австрії від майбутньої війни, проте ту саму точку зору засновану на помилковому сприйнятті швейцарського і шведського досвіду світових воєн [65]. Протягом багатьох років політики «продавали» нейтралітет як успішну політику безпеки. У 1989 році провідні соціал-демократи назвали нейтралітет «найважливішим елементом своєї зовнішньої політики і політики безпеки» [95]. Деякі підтримують цю комерційну позицію навіть сьогодні, як показують коментарі таких відомих людей, як федеральний канцлер Вернер Файманн, мер Відня Міхаель Хойпль і міністр оборони Норберт Дарабос з 2010 року [95]. Соціал-демократи не самотні в такій позиції, і провідні консерватори, і інші поділяють їх погляди.

«Нейтралітет» в Австрії перетворився з юридичної концепції в міфічну, глибоко вкорінену в австрійській національній ідентичності, незважаючи на те, що її правові наслідки все більше розмиваються - спочатку вступом Австрії в ЄС, а потім подальшою еволюцією концепції в області безпеки і оборони [80].

Після закінчення холодної війни дві важливі події привели до фундаментальної переоцінки і зменшення масштабів постійного нейтралітету Австрії: по-перше, конфлікт Іраку і Кувейту в 1990/91 році, коли Рада Безпеки ООН вирішила дозволити використання сили проти Іраку у відповідь на незаконну окупацію Кувейту цієї країною [123].

До 1990 року Австрія стверджувала, що вона не пов'язана рішеннями Ради Безпеки тією мірою, наскільки це суперечать її постійному нейтралітету, і що Рада Безпеки, члени якої визнали постійно нейтральний статус Австрії, повинні були це враховувати. Оскільки система колективної безпеки ООН була

дисфункціональною під час холодної війни, ця точка зору ніколи серйозно не оскаржувалася. У контексті іраксько-кувейтського конфлікту Австрія переглянула свою позицію і прийшла до висновку, що застосування сили, санкціоноване Радою Безпеки, не активувало її постійний нейтралітет, а адаптувало до нової міжнародної обстановки після закінчення холодної війни [97].

По-друге, приєднання Австрії до Європейського союзу (ЄС) в 1995 році, що спричинило за собою повну участь Австрії в Спільній зовнішній політиці і політики безпеки, яка також була спільною з ЄС. З цією метою в Федеральну конституцію Австрії була включена спеціальна стаття, яка дозволяє таку повноцінну участь, яка, побічно, знову змінила сферу дії постійного нейтралітету Австрії: тепер є розуміння, що дії, початі в рамках спільної політики, не суперечать нейтралітету Австрії [114].

Таким чином, постійний нейтралітет Австрії був фактично зведений до основних елементів, що містяться в Конституційному законі 1955 року, а саме неучасть у війнах, захист нейтралітету усіма засобами, заборона на вступ до військових союзів і відсутність іноземних військових баз в Австрії. Поки ЄС не є військовим союзом, оскільки загальна оборона, передбачена в статті 42(2) Договору про Європейський Союз, ще не реалізована - і може бути реалізована тільки одноголосним рішенням Європейського Союзу [107].

Крім того, в цій статті прямо говориться, що спільна політика не завдає шкоди специфічному характеру безпекової та оборонної політики деяких держав-членів ЄС. А положення про взаємну допомогу щодо випадків збройної агресії (стаття 42 (7)) містить таке ж застереження про неприпустимість збитку, що і стаття 42 (2) повинна розумітися як посилення на нейтральні держави-члени і, таким чином, дозволяє Австрії надавати таку допомогу, яка відповідає її постійному нейтралітету [107].

Нарешті, нейтралітет має значення тільки в разі «війни» в юридичному сенсі, тобто в разі збройного конфлікту між двома або більше державами, в якому всі мирні відносини між цими державами перервані і в якому хоча б одна держава

має намір застосувати силу комплексно. Такі «війни» рідкісні, держави уникають переривання всіх мирних відносин під час збройних конфліктів, і більшість збройних конфліктів сьогодні носять внутрішній характер, в якому беруть участь недержавні суб'єкти, принаймні, з одного боку. Збройні конфлікти, що не відповідають критеріям «війни», включаючи військові заходи, що вживаються або санкціоновані Радою Безпеки, не є «війнами», які можуть викликати порушення нейтралітету постійно нейтральних держав [107].

У світлі описаного вище розвитку подій постійний нейтралітет Австрії тепер актуальний тільки в міжнародних збройних конфліктах, які можна кваліфікувати як «війни», наприклад, тому що застосування сили не може бути засноване на обов'язковому рішенні Ради Безпеки ООН, і якщо застосування сили не ґрунтується на рішенні спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Як згадувалося раніше, практичне значення постійного нейтралітету Австрії сьогодні полягає в забороні Австрії укласти військові союзи і дозволяти іноземні військові бази на своїй території. Це також вимагає ретельної правової оцінки з боку австрійської влади, перш ніж іноземним військовим літакам буде надано право прольоту над Австрією. Багато що з того, що раніше називалося «політикою нейтралітету», тепер є спільною зовнішньою політикою держави, підкреслює важливість верховенства закону в міжнародних відносинах і пропонує свою допомогу для сприяння мирному врегулюванню суперечок [123].

У 1955 році Австрія за власним бажанням проголосила вічний нейтралітет. Про це йдеться у Федеральному конституційному законі від 26 жовтня. Фактично ніхто не змушував Австрію бути нейтральною. І ще з часів Першої світової війни були австрійські ідеї нейтралітету. Метою було триматися подалі від великої політики, наслідуючи приклад Швейцарії, щоб зберегти свою незалежність і цілісність і присвятити себе тільки зміцненню миру і процвітання.

У той же час, як відомо, нейтралітет був платою за схвалення Радянським Союзом Державного договору. Таким чином, Кремль вдався до класичного інструменту імперіалізму: якщо жодна із зацікавлених великих держав не могла повністю контролювати територію, якщо хтось не хотів її розділити і уникнути

війни, вона була «нейтралізована» [128]. Австрія повинна була балансувати між двома сторонами за часів «холодної війни». Відомо, що австрійська ідентичність тяжіє до «Західної» ідентичності і з цього політичні дії Австрії в ці роки були спрямовані на розвиток країни західним шляхом, але таким чином, щоб не давати вагомому приводу Радянському Союзу сумніватися в нейтралітеті [93].

Отже, Міжнародне сприйняття нейтралітету Австрії сьогодні розширилося, прийнявши не тільки міцну політичну, економічну і культурну інтеграцію в систему «західноєвропейського блоку» (якщо використовувати класифікації часів холодної війни), а й активну військову солідарність (за винятком вступу в НАТО або інший прозахідноєвропейської системи безпеки і оборони). Підстава для цього різного сприйняття було вже міцно структуровано до 1955 року (наприклад, австрійці змогли приєднатися до плану Маршалла) і в 1955 році (австрійці приєдналися до Організації Об'єднаних Націй, а з середини 1960-х брали участь в миротворчих місіях). Найбільш важливі зміни в сприйнятті відбулися в 1960-х роках, коли США погодилися з зусиллями Австрії по «наведенню мостів», і були розширені в 1970-х роках за канцлера Бруно Крайського [44].

Наступна історична зміна сприйняття сталася на стороні Радянського Союзу, який в кінці 1988 року - до трансформації комуністичного блоку і об'єднання Німеччини - визнав, що приєднання Австрії до Європейського Співтовариства автоматично не означатиме приєднання до Німеччини і зміни балансу сил після 1945 року. Абсолютно очевидно, що особливо 1970-ті роки розширили «відчуття» нейтральності, що означає в той же час соціальну і економічну безпеку. Особливо в 1970-ті роки активна політика нейтралітету і активна економічна політика сприяли розвитку цих поглядів, які, безумовно, не мають нічого спільного з воєнною безпекою. Нейтралітет став частиною ідентичності невеликої держави, що навіть більш важливо, ніж військова безпека.

Як показують плани Варшавського договору часів «холодної війни», Австрії не вдалося б уникнути ядерної атаки в разі зіткнення двох блоків. Таким чином,

країна була захищена не своїм нейтралітетом, а взаємним стримуванням військових союзів [88].

Із закінченням холодної війни нейтралітет в Європі втратив своє значення з точки зору зовнішньої політики і політики безпеки. Політики взяли це до уваги, змінивши інтерпретацію нейтралітету, але не ті частини населення, які ностальгічно чіпляються за міфи і асоціюють нейтралітет з процвітанням і безпекою. Процвітання було результатом економічної реконструкції, плану Маршалла, західноєвропейської інтеграції і їх власної промисловості.

Переосмислення нейтралітету з зовнішньополітичної стратегії в межу ідентичності зачіпає не тільки Австрію, а й багато нейтральних держав. В епоху глобалізації та дезорієнтації це може бути важливим для збереження ідентичності. Але це несе в собі ризик принести в жертву власну безпеку і здатність діяти для утвердження національних пріоритетів.

2.4.Сучасні дискусії з приводу членства Австрії в НАТО

Питання, по якому обидві урядові партії Австрії намагаються дійти згоди, полягає в тому, чи вступати в НАТО. Соціал-демократи основному виступають за збереження нейтралітету Австрії, в той час як молодший партнер по коаліції - консервативна Народна партія - наполягає на членстві в НАТО.

Аналогічним чином розділилися і опозиційні партії. До цих пір дебати стосувалися не тільки політики безпеки, витрат і міжнародних відносин; Як і підготовка до членства в ЄС в 1995 році, так зараз виникає питання про те, що ж означає бути і австрійцем, і європейцем після закінчення холодної війни.

Австрійський нейтралітет був фундаментальною частиною угоди 1955 року по висновку чотирьох окупаційних держав, які управляли країною з кінця Другої світової війни. Це була ціна, яку вимагав колишній Радянський Союз [48].

Для багатьох австрійців нейтралітет має такі позитивні асоціації, як суверенітет, незалежність і - після двох світових воєн - утримання від конфліктів. Під час холодної війни країна була мостом між Сходом і Заходом, приймаючи

сотні тисяч біженців після повстань в Угорщині та Чехословаччині. Відень став «третім містом» ООН як місце розташування кількох міжнародних організацій. Кінець Варшавського договору був ознаменований відкриттям кордону між Угорщиною і Австрією в 1989 році. У новому геополітичному ландшафті Австрія приєдналася до ЄС у 1995 році [114]. Найближчі сусіди Польщі та Австрії - Угорщина і Чеська Республіка стали першою групою країн колишнього Варшавського договору, яка вступила до НАТО.

Дві найбільші партії Австрії разом правили в «великій коаліції» з 1986 року - і, дійсно, більшу частину часу після холодної війни. Незважаючи на розбіжності у більш спірних питаннях, ніж нейтралітет, у них є те, можна назвати «надприродною здатністю досягати компромісу» [121]. Ті, хто виступає за членство в НАТО, говорять про забезпечення стабільності в регіоні і про участь в ухваленні рішень, які в будь-якому випадку вплинуть на Австрію. Всі згодні з тим, що на даний момент військової загрози не існує, хоча це не є гарантією майбутньої стабільності - а Австрія ближче, ніж багато членів НАТО, до потенційних гарячих точок. Вони вказують на зростаючі зв'язки між ЄС, Західноєвропейським союзом і НАТО.

Лідер Народної партії доктор Вольфганг Шуссель, колишній канцлер, каже, що Австрія має «залишки» свого первісного нейтралітету. «Ми за повноправне членство в НАТО і ЗЄС», - говорить він. «Згідно з тим, що вже погоджено і прописано в договорах Амстердама і Маастрихта, в кінцевому підсумку відбудеться злиття між Європейським Союзом і ЗЄС. Я не боюся цих подій; навпаки, я був би вдячний » [93].

Оскільки це одна з найменших європейських країн з населенням у вісім мільйонів осіб, у неї є явне бажання брати участь в міжнародних організаціях, а також бути серйозно сприйнятими ними як повноправними членами. «Якщо ви хочете мати політичний вплив в Європейському союзі, якщо ви хочете брати участь в ЄВС, немає ніяких аргументів на користь того, щоб виходити за рамки заходів безпеки і зовнішньої політики», - сказав Вольфганг Шуссель. «І якщо ви

хочете розробляти зовнішню політику, я думаю, вам потрібно інтегрувати і питання безпеки».

Соціал-демократи не так згуртовані, як їх партнери по коаліції. Однак майже всі говорять НАТО «ні» або, принаймні, «поки ні». Доктор Петер Костелка, колишній лідер парламентської партії та президент Австрійського дослідного центру з питань миру і розв'язання конфліктів, хоче уникнути поляризованого континенту: «Я вважаю, що ми зобов'язані зробити все, що в наших силах, щоб підняти нову залізну завісу в Європі». Він хоче, щоб безпека була посилена, допомагаючи іншим відчувати себе в більшій безпеці. Але коли справа доходить до партійної політики, Костелка не заперечує проти дискурсу навіть з партнером по коаліції [41].

Партія з найбільш пристрасним баченням нейтралітету - це Партія зелених: у неї дев'ять з 183 місць в парламенті. Її лідер, Мадлен Петрович, виступає за політику «активного нейтралітету», при якій країна бере участь у врегулюванні конфліктів, моніторингу, підтриманні миру і підтримки прав людини в усьому світі: «Європі знадобляться нейтральні країни. Нейтралітет не означає, що ви залишаєтеся осторонь, якщо трапиться збройний конфлікт, або що ви не займаєтеся питаннями прав людини; це означає зворотне» [41].

Думки з приводу нейтральності розходяться. У будь-якому випадку він як і раніше користується високим статусом у населення. Під час національного свята 2016 року Доріс Бурес з соціал-демократичної партії Австрії говорила про «наріжний камінь ідентичності нашої країни, наріжний камінь нашої демократичної республіки». У той же час його часто ставлять під сумнів і вважають застарілим: колишній головний редактор «Стандарту» Олександра Фёдерль-Шмід, наприклад, описала це як міф ще в 2007 році [107].

Австрія тепер включена в щільну мережу безпеки. Міждержавні війни стали рідкістю; більшість воєн відбувається всередині держав. Терористичні загрози або конфлікти, такі як в Сирії, в свою чергу, не вважаються війною в сенсі закону нейтралітету. Фактично, в зв'язку з розвитком світової політики за останні кілька десятиліть нейтралітет дійсно став все більш недоцільним.

РОЗДІЛ 3

ФІНСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

3.1. Фактори становлення фінської моделі нейтралітету

Думка більшості науковців та інших авторів полягає в тому, що нейтралітет Фінляндії був результатом жорсткої реалістичної оцінки політичних фактів світу після 1945 року та їх значення для малої країни. Через це політика нейтралітету Фінляндії, на відміну, наприклад, від Швеції, ніколи не стала невід'ємною частиною фінської ідентичності. Нейтральність у цьому погляді мала другорядне значення, прагматичний інструмент для утримання Фінляндії на західній стороні залізної завіси. Основним пріоритетом був пошук варіантів, які дозволяли б забезпечити якомога більше західноєвропейської інтеграції, відповідно до західної ідентичності Фінляндії. Нейтральність в цьому контексті була небажаною – це факт, який Фінляндія змушена була прийняти геополітичними наслідками холодної війни, і розташуванням Фінляндії в «політично складній зоні між Сходом і Заходом» [120] - але це був найкращий варіант, який був доступний на той час.

Сучасний образ, підкреслюючи інструменталістичний характер нейтралітету, є ілюстрацією складного зв'язку Фінляндії з власною політикою нейтралітету [9]. Ця неоднозначність в основі фінського нейтралітету сягає до найдавніших років холодної війни: серед усіх європейських нейтралітетів, нейтралітет Фінляндії був, мабуть, найбільш нестабільним. Протяжний кордон Фінляндії з Радянським Союзом повинен був мати безпосередній вплив на зовнішню та оборонну політику Фінляндії. Крім того, спроби Фінляндії закріпити нейтралітет ніколи не переставали обумовлюватися її двостороннім пактом про безпеку з Радянським Союзом. Радянсько-Фінський договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу був підписаний у 1948 році, а потім продовжений на двадцятирічні періоди у 1955, 1973 та 1983 роках.

З точки зору Фінляндії, найважливішим моментом було те, що договір в декількох аспектах відрізнявся від аналогічних договорів, підписаних СРСР із країнами Східної Європи у 1947 р. По-перше, договір застосовувався виключно до території Фінляндії, що робило Фінляндію відповідальною за оборону власних кордонів і території, але не зобов'язуючи її брати участь у будь-яких військових діях за межами цієї території. По-друге, хоча в договорі згадувалася можливість радянської військової допомоги, він не визначав механізмів автоматичного запровадження такої допомоги. Усім таким рішенням мали передувати взаємні політичні консультації.

Кульмінація Женевського духу розрядки відкрила шлях до «більш амбітних розробок нейтралітету в Європі в середині 1950-х років, а специфіка Договору дозволила Фінляндії висловити правдоподібні претензії на військове неприєднання та нейтралітет [96]. У випадку Австрії, ще одного нового нейтралітету, Австрійський державний договір (1955 р.) поклав кінець окупації чотирма державами та відновлення суверенітету країни. Постійний нейтралітет був також закріплений у Федеральному конституційному законі країни⁹. У Фінляндії поновлення Договору в 1955 році супроводжувалося чіткою взаємною декларацією, що договір базується на повазі до бажання Фінляндії слідувати політиці нейтралітету. Після 1955 року зовнішньополітичні орієнтації як Австрії, так і Фінляндії були, хоча і з різних причин, сформовані в більш широкіх політичних рамках, спираючись на більш міцно встановлені приклади нейтралітету; а саме на Швейцарію та особливо Швецію, за прикладом яких слідували Австрія та Фінляндія, коли вони приєдналися до Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1955–1956 рр. [66].

Можливість консультацій щодо радянської військової допомоги ніколи не зникала з горизонту політики нейтралітету Фінляндії. Цей потенційний засіб здійснення контролю над Фінляндією викликав питання, які висіли над усіма важливими кризами у фінсько-радянських відносинах під час холодної війни. В середині Фінляндії бажання уникати закликів на консультації

призвело до зусиль передбачити потенційно негативні радянські реакції. Така практика призвела б до міжнародних та внутрішніх дебатів на тему «Фінляндія». Концепція з'явилася в Австрії в 50-х роках, з частими посиленнями на Фінляндію як на небажану модель нейтралітету, і вона стала міжнародно відомою у 70-х роках, особливо в Німеччині.

Варто наголосити, що спроби Фінляндії встановити надійний постійний нейтралітет з її баченням, постійно піддавалися критиці з боку Радянського Союзу, що викликало чималий рівень напруги між цими двома країнами [77].

3.2. Особливості нейтралітету Фінляндії в роки "холодної війни"

Протягом майже всього періоду «Холодної війни» з радянської точки зору спроби Фінляндії домогтися нейтралітету залишалися обтяженими новітньою фінською історією та піддавалися критиці. Кілька разів Радянський Союз використовував попередні зв'язки Німеччини з Фінляндією, щоб поставити під сумнів надійність політики нейтралітету Фінляндії. Під час Другої світової війни Фінляндія зазнала нападу Радянського Союзу і вела коротку, але напружену війну проти Червоної армії, а пізніше Фінляндія опинилася фактично у військовому союзі з Німеччиною. Страх перед об'єднанням Фінляндії із пожвавленою Західною Німеччиною був ключовим фактором, що мотивував радянські застереження щодо участі Фінляндії в міжнародних організаціях, а згодом і в європейській інтеграції, яку Радянський Союз трактував як будівництво західного блоку.

Після того, як в жовтні 1964 р. Радянський лідер Микита Хрущов був відсторонений від влади, настрій у Москві почав змінюватися з приводу бажаності активної політики нейтралітету Фінляндії. Після вторгнення Радянського Союзу в Чехословаччину в 1968 р. Радянські лідери відкликали своє визнання нейтралітету Фінляндії, викликаючи тривалий розкол серед фінських та радянських представників зовнішньої політики щодо визначення зовнішньої політики Фінляндії в офіційних документах та публічних заявах.

Не дивно, що це співпало з новою готовністю з боку Сполучених Штатів та інших західних країн похвалити нейтралітет Фінляндії. Але ненавмисним наслідком було те, що нейтралітет Фінляндії був фактично поставлений під сумнів у фінно-радянських відносинах. Лише осінь 1989 року, коли Михайло Горбачов відвідав Гельсінкі, Радянський Союз визнав нейтралітет Фінляндії без застережень [122].

Незважаючи на те, що основи та надійність фінського нейтралітету тривалий час вважалися хиткою, як на міжнародному, так і на внутрішньому рівні, підозри повинні бути усунені практичними міркуваннями щодо необхідності відновлення у повоєнній Європі. Наддержави мовчазно сприйняли нейтралітет як факт у поділі Європи, а нейтральні країни, у свою чергу, знайшли активну роль у багатосторонній дипломатії. Для кожного з нейтралістів, окрім Швейцарії, яка не вступила до ООН, ООН стала ключовою ареною, на якій демонстрували власну політичну лінію та слідували за позиціями інших нейтралістів щодо міжнародних суперечок.

Починаючи з 1960-х років європейський нейтралітет все більше і більше асоціювався з активною зовнішньополітичною позицією. Нейтральність розглядалася не як ізоляціонізм чи винятковий характер, а як легітимна політика, що дозволяє малим розвиненим країнам грати конструктивну роль як посередників у міжнародних конфліктах та як господарів самітів і переговорів наддержав. Австрія, Швейцарія та, особливо, Швеція використовували нейтралітет як платформу, з якої висловлювали критичні погляди на питання холодної війни, тоді як Фінляндія дотримувалася більш низького статусу, більше «лікаря», ніж «судді» у міжнародних відносинах, як президент Урхо Кекконен (1956–1981) одного разу сказав [60]. Тим не менш, під нейтралітету холодної війни в Європі – Конференція(Нарада) з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) - також був високою точкою політики нейтралітету Фінляндії. Заклучні угоди НБСЄ були підписані у Гельсінкі в 1975.[60]

Незважаючи на ці позитивні зрушення, нейтралітет залишався вразливим до підозр і напруженості у відносинах Схід-Захід протягом холодної війни. Так було не тільки з фінським нейтралітетом, але з усіма нейтральними державами. Крім того, у міру посилення біполярного розриву міжнародних відносин з'явилися нові виклики для довіри до нейтралітету. В результаті розширилася сфера нейтралітету, і те, що почалося як військове неприєднання у мирний час, охопило значно ширше поле розробки політики до 1970-х та 1980-х років. Тепер нейтралітет ставав не лише частиною зовнішньої політики та політики безпеки, нейтралітет все більше впливав і формував внутрішню політику.

Практикуючи нейтралітет, потрібні були чуйність та збалансованість у політиків та аналітиків протягом холодної війни. Однією з ілюстрацій цього є те, скільки літератури епохи холодної війни про нейтралітет Фінляндії написано практиками: дипломатами та журналістами, а також найвидатнішими фахівцями епохи з національної історії, міжнародного права, військової стратегії та міжнародної політики.

Література про нейтралітет була особливо багато безпосередньо в самих нейтральних країнах, і дослідження, проведені з кінця 1960-х до середини 1980-х років, дозволяють простежити відносно цілісну картину сучасного європейського нейтралітету. Ця література, орієнтована на політику, наголошує на позитивному внеску малих європейських нейтралітетів у міжнародне співтовариство у вигляді таких завдань, як "будівництво мостів", підтримка миру ООН та проведення самітів [69].

Колись основною темою в політологічній літературі істориків у 90-х роках ХХ ст. став нейтралітет. Наявність нових архівних джерел породила низку монографій, які вивчали ранні етапи європейського нейтралітету. Публікація Юссі Ханхімакі «Containing Coexistence: America, Russia, and the "Finnish Solution"», опублікована в 1997 році, проклала шлях до досліджень після холодної війни, які значною мірою сприяли більш детальному розумінню Фінляндії в холодній війні [122].

Хоча недоліки нейтралітету, виявлені ретельним вивченням дипломатичних та політичних документів, змусили багатьох істориків взагалі нехтувати цією темою, все ж можна запропонувати іншу думку. Недосконалість, суперечливий характер та проблемну довіру до нейтралітету фінської холодної війни слід розглядати не як кінцеву точку обговорення, а як вихідну точку для нової хвилі досліджень. Незважаючи на недоліки, фінський нейтралітет був потужним і як самобутній символ, і як політична та соціальна практика свого часу.

Це вплинуло на мислення людей та на імідж країни. Таким чином, нейтралітет епохи «Холодної війни» у Фінляндії варто вивчати, але з підходом, який більше спирається на соціальну конструктивістську гносеологію, яка дозволяє проаналізувати аспекти нейтралітету, які виявилися найбільш міцними. До них належить роль нейтралітету у формуванні політичної ідентичності, роль, яка не привертала великої уваги в попередніх міркуваннях нейтралітету Фінляндії під час Холодної війни.

П'ять десятиліть з 1945 по 1995 рік не можна вважати часом, коли Фінляндія просто просунулася в позиції, яку сучасники вважали абсолютно чужою політичній ідентичності нації. Проекти ідентичності були реальною частиною холодної війни Фінляндії, зосереджуючись на політиці нейтралітету та захисті авторитету цієї політики в очах міжнародної та вітчизняної аудиторії [77]. До недавнього часу політика нейтралітету була однією з головних ниток у національній розповіді про успішну трансформацію Фінляндії від бідної, відсталої країни до високорозвиненої, мирної держави добробуту в 1970-х та 1980-х роках.

Нейтральність - хоча і ніколи не була абсолютно беззаперечною – створювалася близькою, навіть дорогою, фінським народом та елітами, і тому була складовою самосприйняття Фінляндії під час холодної війни. Крім того, чиновники доклали зусиль у своїх спробах зробити нейтралітет популярним, навіть улюбленим серед людей. Ці зусилля були відносно успішними. До 1990 р. Ідея нейтралітету Фінляндії стала глибоко інтегрована як серед осіб,

які приймають рішення, так і широкої громадськості [69]. Дійсно, нейтралітет став частиною національної ідентичності Фінляндії.

Найбільші спадщини нейтралітету в період «холодної війни» виявляються у царині ідентичностей та менталітетів. Це можна побачити у надзвичайному ступені наступності у формулюванні політики на найвищих рівнях прийняття рішень наприкінці холодної війни. Далі, незважаючи на основні зміни, що відбулися у 90-х роках, в кінець холодної війни, зростання ЄС та активна участь європейських нейтралітетів у міжнародних місіях управління кризою, жодна з нейтральних країн не вирішила військово приєднатись до НАТО.

Протягом перших 25 років після закінчення «холодної війни» думка населення в нейтральних країнах залишалася стійкою в опозиції до потенційного членства в НАТО. Хоча настрої дещо змінилися з 2014 року, нейтралітет та роль непричетного посередника досі посідають особливе місце у свідомості фінів, незалежно від широких змін, що відбулися у міжнародному порядку, конотацій, що стосуються самого нейтралітету.

3.3. Фінський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах

Із закінченням «холодної війни» та розпадом її геополітичної структури нейтралітет став застарілим, небажаним багажем, оскільки Фінляндія почала співробітництво з Європейським Союзом (ЄС) з 1992 р. Нейтральність не підходила до іміджу Фінляндії як активного та відданого члена ЄС, і, використовуючись лише як інструмент для забезпечення безпосередніх інтересів Фінляндії у сфері безпеки та національного виживання, від неї можна було відмовитися майже одразу. Після цього відбувся новий національний консенсус щодо вступу Фінляндії до ЄС. «Ми більше не спостерігаємо за подіями, обмеженими тягарем нейтралітету - холодної війни», - заявив державний секретар Міністерства закордонних справ у 1999 р. [46]. Членство

Фінляндії в ЄС, а також безпека, яку вона забезпечувала, розглядали як заміник політики нейтралітету країни і як спосіб Фінляндії довести свою «давно пригнічену західну ідентичність» [47]. 1990-ті роки, як правило, називались «золотою епохою» проекту ідентичності Фінляндії, десятиліття, коли Фінляндія нарешті змогла приєднатися до Заходу.

Більш детальний погляд, однак, виявляє, що дві версії фінської «тези про західну ідентичність» виникли у 1990-х. Одна підкреслила «повернення Фінляндії на Захід» через ЄС. Інша підкреслила істотну західність Фінляндії і під час «холодної війни», і розуміла членство в ЄС лише як підтвердження і посилення цього факту. Обидва наративи після «холодної війни» слугували однаковою політично-ідентичною метою легітимізації членства Фінляндії в ЄС і допомагали позиціонувати це як розрив «зі зв'язками, які пов'язують нас із минулим», як заявив міністр зовнішньої торгівлі Пертті Салолайнен - помітний прихильник фінського членства як в ЄС, так і в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) - зазначено в парламентській дискусії в 1992 році [94].

Після закінчення «Холодної війни» у Фінляндії активно велися дискусії з приводу того, чи варто і надалі продовжувати політику нейтралітету. Як писав у 2008 році Пааво Ліппонен, соціал-демократичний прем'єр-міністр Фінляндії з 1995 по 2003 рік, нейтралітет закінчився разом з закінченням «холодної війни» і не має ніякої ролі для Фінляндії в контексті нової Європи. Оскільки нейтралітет, стверджує Ліппонен, ніколи не був нічим іншим, як політикою, обраною на суто прагматичних засадах, що не залишає після себе спадщини [82].

Рішення про вступ в ЄС змусило фінських лідерів - від президента і далі, включаючи, в 1994 році, виборців на референдумі - переглянути фінський нейтралітет таким чином, щоб це відповідало членству в ЄС. Проте, результат не був повною відмовою від колишньої політики, чим могла б фактично стати заявка Фінляндії на вступ в ЄС. За відправну точку вступу Фінляндії в 1992 р. було те, що вона прийняла Маастрихтський договір в якості початкової точки

для свого членства, включаючи плани договору з розробки загальної політики в галузі оборони і зовнішньої політики і безпеки, а також політичні цілі, закріплені в остаточному рішенні союзу.

З огляду на готовність ЄС пристосувати Фінляндію і інших європейських нейтралістів часів холодної війни до своїх недавно створених структур зовнішньої політики і політики безпеки і співробітництва в області оборони, фінські зовнішньополітичні діячі були не впевнені, як далеко Фінляндія повинна піти в переформулюванні своєї політики нейтралітету. Зрештою, нейтралітет був звужений від його максималістських визначень часів Холодної війни до більш традиційного визначення військового неприєднання у мирний час. Крім того, уряд Фінляндії заявив про свою прихильність до надійної національної оборони. Нове формулювання було узгоджене на початку 1992 року разом з рішенням подати заявку на членство в ЄС і було описано в такий спосіб:

У ситуації, яка виникла після холодної війни, підкреслюється, що ядро політики нейтралітету Фінляндії залишається поза межами військових союзів, щоб у можливій військовій ситуації або військовій кризі наша країна могла залишатися нейтральною. На підтримку цієї мети Фінляндія підтримує відповідний потенціал національної оборони, який заслуговує на довіру у зв'язку з її умовами безпеки.

Цей контекст зберігає більшу частину колишньої політики, і курс на військове неприєднання. Потенціал національної оборони суперечить не руху до більш тісного фактичного співробітництва, а збереженню якомога більшої нейтральності Фінляндії щодо холодної війни в новій ситуації [124]. Таким чином, фраза «Політика нейтралітету Фінляндії» характерна для нового етапу міжнародних відносин.

Ця зовнішньополітична платформа і визначення військового неприєднання стали позицією, коли Фінляндія подала свою заявку в комісію в Брюсселі в березні 1992 року, і вона залишалася основним визначенням фінської зовнішньої політики і політики безпеки в майбутньому. Згодом в

нього були внесені поправки, щоб включити більш сувору прихильність до загальної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС і його операціях з врегулювання криз, і навіть включити «варіант» членства в НАТО, якщо виникне така необхідність.

Фінські дипломати витрачали більшу частину свого часу і енергії, намагаючись розвіяти будь-які підозри в ЄС щодо рівня прихильності Фінляндії до Маастрихтського договору. Не всі в Брюсселі або інших європейських столицях були так легко готові погодитися з тим, що «нейтральна» Фінляндія так швидко приєдналася до політичних цілей ЄС [62].

Значна спадкоємність існувала в фінській зовнішній політиці і політиці безпеки навіть в період системних змін в кінці «холодної війни» і навіть в умовах, коли Фінляндія стала членом ЄС в 1995 році. Коли з'явилася можливість зміцнити політику нейтралітету після 1989 року фінські політики швидко і твердо скористалися нею. Однак, тільки з великим небажанням і внутрішніми суперечками в фінському уряді фінський нейтралітет був звужений до його військово-політичного ядра і переформульований, щоб відповідати вимогам членства в ЄС. Навіть тоді перетворення політики нейтралітету епохи холодної війни в більш активну і привабливу зовнішню політику в рамках ЄС було поступовим процесом, а не зовсім новим початком.

3.4. Перспективи трансформації нейтралітету Фінляндії та «фінляндизація» України

Політика Росії під час подій в Україні викликала заклопотаність серед її сусідів. У традиційно нейтральної Фінляндії основним питанням порядку денного стає перегляд підходів до питань безпеки. Впродовж тривалого часу Фінляндія дотримується принципу неприєднання до військових союзів. Прийнято вважати, що саме це є важливою умовою збереження стабільності на Півночі Європи.

Основи сучасної фінської зовнішньої політики були закладені за часів президентства Юхо Паасіківі (1946-1956 рр.). Згодом всі фінські президенти підтримували «лінію Паасіківі» - політику, спрямовану на підтримку «особливих» відносин зі східним сусідом. Не піддається сумніву той факт, політика позаблоковості має позитивні результати для підтримки безпеки та стабільності у Північній Європі, проте вона постійно знаходиться у динамічному стані і модифікується. Зміни у зовнішньополітичній сфері обох країн ставлять під сумнів можливість її дотримання подальшому. Трансформація безпекової політики Фінляндії відбувалася швидше і радикальніше, ніж, наприклад, у Швеції. Коли у 1992 р. фінський уряд прийняв до офіційного вжитку формулювання «військове неприєднання» та «самостійна оборона», у доповіді парламенту з питань безпеки 1995 р. було виключено термін «нейтралітет» [10].

У наступній доповіді, оприлюдненій у 1997 р., допускається можливість отримання зовнішньої військової допомоги: «якщо власних ресурсів Фінляндії буде недостатньо, вона може, згідно зі Статутом ООН, звернутися по допомогу до інших країн для відбиття агресії». На підставі цього положення замість терміну «самостійна оборона» почали використовувати поняття «переконлива оборона». Прагнення фінської влади виробити нові параметри безпекової політики втілилися в урядовій доповіді до парламенту у червні 1995 р.

Вироблена концепція передбачала реалізацію безпекової політики Фінляндії на двох рівнях. Йшлося про загальноєвропейську безпеку, у сфері якої країна здійснюватиме політику стабілізації та кризового врегулювання, та військово-політичну безпеку, яка опиратиметься на національну систему оборони. На загальноєвропейському рівні визнавалося ключове значення ОБСЄ. Проте структурою, яка володіє достатніми можливостями для підтримки стабільності у Балтійському регіоні та Центрально-Східній Європі Балтійський регіон, є ЄС. НАТО було визначено як ключову організацію для підтримки військової стабільності у Європі. Також підкреслювалося, що

Фінляндія зможе сприяти підтримці стабільності у Північній Європі, не будучи членом військових союзів і розвиваючи незалежну оборону. Особливу увагу автори документу звертали на необхідність участі у миротворчих операціях [39].

У наступній доповіді фінського уряду до парламенту у 2004 р. чітко вказується на імовірність приєднання країни до НАТО. Доволі яскраво це проявилось у період, коли президентом був Мартті Ахтісаарі (1994-2000 рр.), який всупереч негативній позиції Російської Федерації фактично задекларував можливість вступу країни до НАТО. Наприкінці 2002 р. він офіційно заявив про необхідність членства Фінляндії у Північноатлантичному Альянсі, мотивуючи це тим, що і далі самостійно гарантувати власну безпеку стає неможливо [25].

До останнього часу в офіційних заявах представники фінської влади постійно наголошували, що Фінляндія не відчуває дефіциту безпеки і тому не має наміру розглядати питання приєднання до НАТО. Дещо іншої позиції дотримувалася Тарья Халонен, яка у 2001 р. стала новим президентом Фінляндії. Вона постійно заявляла, що Фінляндія не має причин для відмови від політики неучасті у військових союзах, а тому повинна, залишаючись поза межами НАТО, буди активним учасником розбудови системи європейської безпеки. У Фінляндії у 2000-х рр.. при збереженні загального характеру військової стратегії також відбулося посилення риторики з приводу подальшої безпекової політики. Тодішній міністр закордонних справ Александр Стубб заявив, що Фінляндія не є нейтральною країною і залишає відкритим питання про членство в НАТО [94].

Деякі фінські дослідники навіть дотримуються думки, що членство Фінляндії в НАТО відповідає інтересам Російської Федерації. Наприклад, фінські політологи С.Саарі та К.Пурсіайнен вважають, що приєднання їхньої країни до Північноатлантичного Альянсу сприятиме налагодженню відносин між Заходом та Росією [94]. На тлі цього Фінляндія сприятиме зміцненню ролі НАТО у Північній Європі.

На противагу цій позиції дослідник Т. Ріс дотримується думки, що у разі приєднання Фінляндії до НАТО вона може опинитися на лінії протистояння і конфронтації між Альянсом та Росією, яка незацікавлена у наявності спільного кордону з військово-політичним блоком західних держав.

Прихильники пронатівського курсу вказують на очевидну агресивність зовнішньої політики Росії. Вони також вважають, що Москва не володіє достатніми важелями для прийняття відповідних заходів у разі приєднання офіційних Гельсінкі і Стокгольма до НАТО. Противники, у свою чергу, відзначають, що сам факт подачі заявки на членство може спричинити зростання невдоволення Росії. У результаті скандинавські країни можуть стати мимовільними учасниками протистояння великих держав [3].

Окупація українського Криму Російською Федерацією та початок воєнних дій на Сході України справили суттєвий вплив на безпекову політику Фінляндії та ставлення до питання вступу у НАТО. На противагу ідеям про імовірну агресію Росії, критики пронатівського вектору зовнішньої політики вважають, що не варто порівнювати Швецію і Фінляндію з Україною, адже, по-перше, обидві держави є членами ЄС і мають тісну співпрацю у безпековій сфері як з НАТО загалом, так і з окремими його членами зокрема (з Данією та Норвегією). По-друге, існує думка, що агресії Російської Федерації та успішній анексії Криму сприяла внутрішньополітична криза в Україні, у той час, як у Швеції і Фінляндії стабільна внутрішньополітична ситуація [18].

Варто наголосити, що ситуація в Україні спровокувала сплеск дискусій з приводу приєднання до НАТО аналогічний тому, що відбувся після грузино-російської війни 2008 р. Попри зростання прихильників вступу до НАТО, ця ідея продовжує залишатися доволі непопулярною серед громадськості обох країн. За даними опитувань газети «Хельсінгін Саномат», у Фінляндії в березні 2014 р. за приєднання до Північноатлантичного Альянсу висловилися 22% респондентів, а проти – 59% [18]. Навіть у разі позитивного ставлення фінського населення до НАТО, тамтешній владі довелося б зіткнутися із законодавчими перепонами, оскільки у країні існує конституційний бар'єр для

членства в Альянсі. Щоб приєднатися до НАТО, потрібно внести відповідні поправки до Конституції, які можливі тільки у разі їх схвалення загальнонаціональним референдумом у Фінляндії [18].

Слід підкреслити, що Російська Федерація доволі гостро реагує на імовірну перспективу приєднання північноєвропейських нейтральних держав до НАТО. Фінський уряд повідомляв у серпні 2014 р. про інциденти порушення ВПС РФ повітряного простору Фінляндії. Зазвичай такі випадки фінське керівництво розцінює як неухважність пілотів через масштабну протяжність спільного кордону (понад 1300 км) і не надає їм особливого значення. Проте на тлі порушення офіційною Москвою існуючих норм міжнародного права щодо України керівництво обох країн насторожилося [21].

На початку 2015 р. Росія розташувала на кордоні за 60 км від фінського міста Салла 800 солдатів, пояснюючи це відновленням радянської військової бази в селі Алакуртті на південному заході Мурманської області [31]. Після завершення ремонтних робіт сюди буде передислоковано 3 тис. солдатів [20]. У контексті цих подій фінське оборонне відомство висловило припущення, що у разі конфлікту Росії з НАТО, офіційна Москва не поважатиме нейтралітет Фінляндії. Ситуація також ускладнюється наявністю оборонних зобов'язань перед партнерами у ЄС [28].

Існуючі загрози змусили офіційні Хельсінкі переглянути безпекові підходи. Зокрема, у 2015 р. вперше за останні 70 років було здійснено тренувальні польоти військово-повітряних сил Фінляндії. Впродовж двотижневих навчань бомбардувальники McDonnell Douglas F/A-18 Hornet, закупівля яких відбувається з 2003 р., здійснювали військові польоти із застосуванням бойових бомб. Доволі показово, що на тлі активізації співпраці з НАТО дані бойові одиниці не застосовувалися ще жодного разу [32].

Варто наголосити, що Фінляндія, намагаючись зміцнити свої військові позиції, підвищує рівень обороноздатності своєї країни. Зокрема, весною 2015 р. вона закупила у США крилаті ракети [28]. Слід підкреслити, що

подальше співробітництво двох держав у воєнній сфері відбуватиметься у рамках політичної декларації про розвиток оборонного співробітництва, підписаної восени 2016 р. За умовами даного документу буде збільшено кількість спільних навчань та тренувань, відбуватиметься обмін інформацією у сфері безпеки та оборони [28]. Країни також мають намір розширити співпрацю науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок у воєнній сфері, у галузі кібероборони, в арктичних технологіях і суднобудуванні. Фінське оборонне відомство при цьому наголосило, що співпраця з США сприятиме розвитку військово-промислового комплексу країни та стабілізації безпекової ситуації у регіоні Північної Європи та Балтійського моря [30].

У лютому 2017 р. фінське міністерство оборони оприлюднило інформацію про укладення контракту з південнокорейським державним зовнішньоторговельним об'єднанням KOTRA на придбання 48 одиниць самохідних гаубиць K9 Thunder, які знаходяться на озброєнні армії Південної Кореї. Вартість контракту становить 146 млн. євро, покриваючи навчання військового персоналу, передачу запасних частин і надання сервісної підтримки [32]. Поставки відбуватимуться впродовж 2017-2024 рр. Подібний контракт планує підписати і сусідня Естонія [12].

Відбувається також реформування армії. Влітку 2015 р. фінське оборонне відомство ініціювало прискорену мобілізацію резервістів, яка мала на меті перевірити боєготовність військ та рівень підготовки на випадок кризових ситуацій.[35] На початку 2017 р. фінський уряд прийняв рішення збільшити чисельність армії до 280 тисяч солдатів, що обійдеться бюджету Фінляндії в додаткові 55 млн. євро щорічно [35]. До 2012 р. армія країни налічувала 350 тис. військових, але потім цей показник був скорочений до 230 тис. осіб [35]. З цією метою ще у 2016 р. було розгорнуто широку інформаційну кампанію з військових структур. Йдеться не тільки про висвітлення переваг резервної служби, а й про підвищення уваги до висвітлення безпекової ситуації у Європі.

Торкнулася реформа у військовій сфері і формальних моментів. Впродовж тривалого часу у оборонному відомстві триває дискусія з приводу способів реагування національної армії на військових без розпізнавальних знаків, появи яких на своїй території так бояться вищі військові чини. Дане питання постало у зв'язку з досвідом використання таких солдатів (так звані «зелені чоловічки») у Криму та їхніх неправомірних дій, результатом яких стала анексія українського півострова. Таким чином, було прийнято рішення про внесення відповідних поправок та уточнень до законодавства у оборонній сфері з тим, щоб на легітимних підставах у випадку кризових ситуацій мати право дати відсіч воєнній загрозі, національну приналежність якої не вдається ідентифікувати [29].

Примітно, що зовнішня політика Фінляндії при цьому залишається доволі суперечливою. Зміцнюючи свій військовий потенціал через страх агресії з боку Росії, офіційні Хельсінкі продовжують підтримувати торгівельні відносини з державою, якої так бояться. Для Фінляндії це так звана історична традиція. У політологічній літературі існує термін «фінляндизація», суть якого полягає у пристосуванні до зовнішньополітичних умов і своєрідному балансуванні. Доволі показовим у цьому контексті є приклад міста Лаппеенранта, розташованого на кордоні з Російською Федерацією. За словами мерії міста, російські туристи приносять відчутні прибутки до бюджету прикордонного муніципалітету. У 2013 р. російські туристи принесли фінському бюджету 1,5 млрд. дол. [33]. З метою збільшення туристичної привабливості в модернізацію пропускних пунктів на кордоні фінсько-російському кордоні уряд інвестував 37 млн. євро [33].

Не дивно, що, за підрахунками економістів, з моменту введення санкцій щодо Росії Фінляндія продовжувала зберігати позиції лідера по нарощенню економічних зв'язків з нею. Фінські політики неодноразово наголошували, що введення обмежень на торгівлю чи будь-які інші форми економічної взаємодії з офіційною Москвою несуть суттєві збитки національній економіці. У 2013 р. фінський експорт до Росії склав 6,5 млрд. дол. На російський ринок припадало

9,5% торгівельного обороту. При цьому у цей же період фінський експорт до сусідньої Швеції становив 2,2%, а до країн ЄС - 6,9% [33].

Зауважимо, що фінська політична верхівка ґрунтовно підійшла до питання подальшого співробітництва з НАТО, для аналізу якого було скликано групу з чотирьох експертів. Показово, що з метою уникнення упередженості і заангажованості у підходах, крім двох фінів - дипломата Рене Ньюберга і директора Фінського інституту міжнародних відносин Тейя Тіілікайнена, до неї було включено двох іноземних експертів у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики - француза Франсуа Гейсбурга і шведа Матса Бергквіста. Мета діяльності дослідників полягала не у визначенні переваг і недоліків приєднання до Північноатлантичного Альянсу, а у спробі оцінити стратегічні наслідки вступу в контексті впливу, з одного боку, на відносини з Росією, а з іншого, - на загальноєвропейську систему колективної безпеки. У квітні 2016 р. прем'єр-міністр Фінляндії Тімо Соїні оприлюднив ґрунтовне дослідження, яке відразу ж викликало хвилю критики як в країні, так і за її межами [13].

Аналітики спрогнозували різні сценарії розвитку безпекової політики Фінляндії, включивши до них гіпотезу, згідно з якою Швеція може прийняти протилежне рішення щодо співпраці з НАТО, тобто приєднання до Альянсу двох країн разом чи окремо суттєво вплине як на регіональну систему міжнародних відносин, так і на військово-політичні погляди кожної країни зокрема. Беззаперечним лишається той факт, що після незаконної окупації і анексії Криму Росією та її військової інтервенції на сході України посилюється напруження у регіоні Балтійського моря, а тому для Фінляндії виникає ряд нових зовнішньополітичних загроз.

У таких умовах для регіону існує чотири варіанти розвитку безпекової ситуації:

- 1) приєднання до НАТО лише Швеції;
- 2) вступ до Альянсу тільки Фінляндії;

3) і Швеція, і Фінляндія відмовляються від членства в Північноатлантичному Альянсі;

4) обидві країни стають членами НАТО [13].

При цьому дослідники підкреслювали, хоч і помилково, що реалізація останнього сценарію малоймовірна, але вона дозволила б вирішити питання обмеження і заборони доступу, які становить російський анклав Калінінград, і забезпечувати підтримку оборони Балтійських країн. На даний час Швеція і Фінляндія дотримуються різних оборонних підходів у безпековій політиці. Якщо офіційний Стокгольм намагається перебудувати оборонну концепцію і рухається у напрямі зближення з НАТО, то Гельсінкі продовжує покладатися на власні ресурси і доволі неохоче погоджується на співпрацю як зі своїм сусідом, так і з військово-політичними блоками.

Об'єктивністю відрізняється ще один документ фінського міністерства оборони - «Огляд майбутнього. Безпека і оборона - основа фінського процвітання» (червень 2018 р.) [14]. Фінські стратеги позначали зростаючу небезпеку силового вирішення конфліктів. Згадано технічне вдосконалення збройних сил і підвищення вимог до підготовки особового складу, розширення співпраці з іноземними державами для вирішення спільних завдань і формування колективних систем оборони, а фундаментом оборони країни залишається загальна військова повинність і воля до захисту країни. Про можливе приєднання до НАТО йдеться як і раніше - Фінляндія буде пильно стежити за політикою розширення НАТО і залишає за собою можливість приєднання до блоку. Альянс завжди згадується в зв'язці з Європейським союзом і ООН - фінські стратеги заявляють про всебічний формат розв'язання криз, без переваги в будь-яку сторону [14].

Підводячи підсумки, можна стверджувати, події в Україні суттєво змінили динаміку перегляду ролі принципу нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії. Після завершення 1991 р. еволюція даного поняття відбувалася лише на рівні доктринальних змін, суттєво не зачіпаючи практичні аспекти. З 2014 р. для Фінляндії характерне розгортання суспільних дискусій з приводу

доцільності дотримання нейтралітету та неприєднання до військово-політичних блоків, що пов'язано з загрозою російської агресії та погіршенням безпекової ситуації у регіоні Північної Європи та Балтійського моря. На тлі цих подій, на відміну від сусідньої Швеції, Фінляндія зробила ставку на зміцнення обороноздатності країни та розвиток двостороннього та регіонального воєнного співробітництва, намагаючись не обтяжувати себе загрозливими зобов'язаннями перед партнерами з ЄС та рамками взаємодії з НАТО.

Питання приєднання до Північноатлантичного Альянсу залишається відкритим, але позитивне його вирішення є малоімовірним, оскільки Фінляндія, на відміну від Швеції, більш лояльно ставиться до Росії, перш за все, через економічні преференції. Доцільно згадати про політику «фінляндизації», один з варіантів реалізації якої, по суті, сьогодні демонструють офіційні Хельсінкі – відмова від участі у військових союзах, що загрожують Росії, в обмін на економічну стабільність та хиткі гарантії безпеки. При цьому фінські політики, які продовжують підтримувати доволі тісні зв'язки з російськими урядовими колами та бізнесовими структурами, стверджують, що держава діє виключно у власних інтересах.

Можна констатувати, що Фінляндія проводить доволі двоїсту зовнішню політику з очевидним балансуванням між західними партнерами та Російською Федерацією. Найбільш чітко цю позицію охарактеризував міністр фінансів (водночас і прем'єр-міністр) Александр Стубб у своєму інтерв'ю для Foreign Policy: «Ми ніколи не були лютими яструбами, але і зараз ми не покірні голуби» [34]. Але враховуючи суттєву активізацію Фінляндії у напрямі розвитку військового та оборонного партнерства, розширення взаємодії з НАТО та нарощення оборонного потенціалу, можна припустити, що у найближчій перспективі держава вкотре почне перегляд ролі принципу нейтралітету у напрямі зменшення його ролі з метою убезпечення себе від регіональних загроз, актуальність яких останніми роками зростає.

Нинішні події, повномасштабне вторгнення Росії проти України з 24 лютого 2022 року, зробили значний вплив на сприйняття фінської громадськості щодо НАТО. Згідно з нещодавно опублікованим опитуванням, 53% фінів підтримали б вступ країни, 28% — проти і 19% не зайняли жодної позиції [27]. Ці результати показують історичний зсув у порівнянні з попередніми роками) [28].

Нейтралітет Фінляндії не має глибоких історичних коренів і не дозволив країні втекти від участі у світових війнах. Її унікальна зовнішня політика та політика безпеки була розроблена в епоху холодної війни як необхідність. Це здавалося найкращим варіантом для маневрування між Заходом і Сходом. Справді, саме через свої специфічні характеристики його не можна розглядати як модель для наслідування іншими.

Обставини, що змінилися після падіння біполярного світового порядку, призвели до трансформації нейтралітету Фінляндії у військову неприєднання. Хоча вона не претендувала на повне членство в НАТО, вони створили тісні двосторонні та регіональні оборонні відносини. Політика військового неприєднання означає, що Фінляндія формально не входить до НАТО, але це не виключає потенційної реакції країни в разі надзвичайної ситуації. Хоча нинішня українська війна може змінити позицію Фінляндії, це, безсумнівно, принесе рішучу відповідь Росії. Майбутнє членство в НАТО – питання, але ставлення до цього громадськості однозначно змінилося.

РОЗДІЛ 4

ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ НЕЙТРАЛІТЕТУ

4.1. Витоки шведського нейтралітету

На початку 19 століття роль Швеції як регіональної великої держави в Скандинавії та в Прибалтиці завершилася. У наполеонівських війнах (1803-1815) Швеція втратила понад третину своєї території, включаючи Аландські острови та всю Фінляндію через росіян. Згодом Швеція брала участь у коаліції проти Наполеона в 1813 році [109]. Король Швеції Карл XIII визнав Фінляндію російською територією, натомість цар допоміг йому тиснути на Данію, щоб вона віддала Норвегію Швеції. Швеція виступила проти Данії, яка була змушена здати Норвегію за Кільським миром (14 січня 1814). Оскільки Норвегія чинила опір шведській гегемонії та прагнула незалежності, шведський спадкоємець престолу Жан Батист Жуль Бернадот (колишній генерал Наполеона, пізніше відомий як Карл XIV Іоанн) вторгся в Норвегію. Після шведського вторгнення в листопаді 1814 року була створена персональна унія між Швецією та Норвегією [43].

Ці епізоди в історії Швеції є ключовими моментами для розуміння монархії та її позиції в міжнародних справах протягом наступних десятиліть і до сьогодні з двох причин. Одна полягає в тому, що в результаті цих воєн утворилися відомі нині кордони Швеції. По-друге, після цих воєн Швеція не брала участі в жодному збройному конфлікті, дотримуючись політики нейтралітету та неприєднання.

Нейтралітет був прийнятий Швецією після серйозної втрати Фінляндії, проте політика нейтралітету не позначилася де-факто в наступні роки до Кільського договору (1914). Хоча в 19 столітті було багато регіональних воєн (наприклад, Перша та Друга війни за Шлезвіг; Кримська війна), Швеції вдалося зберегти нейтралітет і зміцнити себе в політиці нейтралітету. Але тим часом Швеція не мала наміру ставати у вразливе, безпорадне становище в ім'я нейтралітету. Міністр закордонних справ Швеції того періоду Крістофер

Рутгер Людвіг Мандерстрьом сформулював заповідь Швеції як «йти своїм шляхом у тиші та спокої» [63]. Це означало витрати на оборону та розвиток потенціалу не для іноземних завоювань чи заворушень, а для самооборони. І цей настрій тоді характеризував шведську політику нейтралітету.

4.2. Закріплення нейтралітету під час світових воєн

Зміцнення політики нейтралітету допомогло Швеції не втягуватися в Першу світову війну. Незважаючи на прониめцьку упередженість шведського уряду та самої королеви Вікторії, одностайна парламентська підтримка виступила за проголошення нейтралітету у глобальному конфлікті. Хоча зовнішня торгівля Швеції перебувала під великим тиском з боку обох воюючих блоків, Швеція стала економічно і політично сильнішою і рішучішою в політиці військово-політичного нейтралітету.

Після Світової війни та широких парламентських дебатів Швеція приєдналася до Ліги Націй, що призвело до практики «активної політики нейтралітету». Остаточною причиною вступу країни до Ліги Націй стала оцінка міжнародної організації як сучасної в культурному відношенні та тієї, що працює задля миру, що цінується шведами. У цьому дусі зміцнення миру Швеція, наприклад, прийняла рішення Ліги Націй щодо того, що Аландські острови залишаються під суверенітетом Фінляндії у якості демілітаризованої території. І під впливом тих, хто був стурбований тим, що вступ до Ліги Націй підірве політику нейтралітету, шведський уряд заявив, що Швеція не вважає себе зобов'язаною брати участь у будь-яких військових санкціях.

Після початку Другої світової війни Швеція негайно оголосила про свій нейтралітет і неприєднання та намагалася створити блок нейтральних, невоюючих країн, включаючи Бельгію, Нідерланди, Данію, Норвегію, Фінляндію та країни Балтії. Але Швеція була змушена негайно змінити свій підхід, оскільки змінилася регіональна ситуація. Після того, як Радянський Союз напав на Фінляндію в листопаді 1939 року, Швеція оголосила себе

невоюючою стороною і почала підтримувати боротьбу фінів проти СРСР за допомогою амуніції, зброї та боєприпасів, а також дозволила більш ніж 8000 шведських добровольців воювати у Фінляндії [116].

В той же час з окупацією Данії та Норвегії німцями та битвою Фінляндії з радянськими військами війна підійшла до кордонів Стокгольма, і шанс військової окупації Швеції став грубою реальністю. Усвідомлюючи німецьку загрозу, Швеція оголосила суворий нейтралітет, щоб уникнути долі Данії та Норвегії. Це вказувало на те, що ідеологічна та культурна спорідненість або попередня політична співпраця зі скандинавськими державами були подолані за допомогою реалполітичного підходу, коли інтереси безпеки та оборони Швеції вийшли на перший план, щоб запобігти дрейфу країни у війну чи навіть її окупацію [42].

Оцінка збалансованої зовнішньої політики Швеції цього періоду є більш ніж неоднозначною, оскільки, з одного боку, вона підтримувала норвезький рух опору, сприяла втечі 8000 данських євреїв до Швеції, прийняла 35 000 прибалтійських біженців і допомогла влаштувати 70 000 фінських дітей до прийомних батьків [109]. З іншого боку, вона дозволила німцям використовувати свою територію, повітряний простір і територіальні води для переміщення військ і пішла на поступки Німеччині, яка могла постійно експортувати шведську залізну руду для живлення своєї збройної промисловості. Попри цю збалансовану політику нейтралітету, це розділило політичне керівництво та суспільство Швеції (останнє було більш прихильним до союзників; тоді як перше, включаючи короля Густава V та більшість офіцерів шведської армії, було більш пронімецьким) і невеликий простір, який залишився для політичного маневру, Швеції все ж вдалося зберегти нейтралітет до кінця Другої світової війни. Політика нейтралітету принесла свої плоди для Швеції, оскільки країна залишилася осторонь світових воєн та їх руйнівних соціальних, економічних, інфраструктурних наслідків, які лише зміцнили та виправдали країну, щоб вона продовжувала йти цим шляхом.

4.3. «Західний» нейтралітет Швеції під час «холодної війни»

Після Другої світової війни під час геополітичних змін та консолідації біполярного світового порядку Швеція мала намір знайти своє місце в регіональному контексті та міжнародній арені. Одним із її прикладів була ідея нейтралістського скандинавського оборонного союзу, результатом якого була б координація зовнішньої та оборонної політики Швеції, Норвегії та Данії. Співпраця в галузі безпеки залишалася б під національним суверенітетом країн, але вимагала б спільних дій і рішень як блоку з питань безпеки. Але до 1949 року західні країни, включаючи Данію та Норвегію як члени-засновники, звернулися до ширшого євроатлантичного співробітництва в галузі безпеки, а саме до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), щоб стримати Радянський Союз. Таким чином міжконтинентальний НАТО витіснив регіональну ініціативу Скандинавського оборонного союзу.

У тіні НАТО та Варшавського договору Швеція вирішила залишатися на випробуванні політиці нейтралітету та неприєднання. Хоча вона також намагалася розвинути відповідний військовий потенціал, щоб протистояти можливій військовій агресії з боку інших країн (переважно з боку ВД). Це нарощування потенціалу включало збільшення витрат на оборону, збереження загальної військової служби, частково становлення самодостатності у військових технологіях і навіть здійснення незалежної програми ядерної зброї (від якої незабаром відмовилися у 50-х роках). Усі ці заходи призвели до того, що, незважаючи на нейтралітет, шведські війська містили 850 тис. особового складу (після мобілізації) з винищувачами, підводними човнами, танками власного виробництва та четвертими за величиною військово-повітряними силами у світі під час холодної війни [40].

Швеція утримувалася від приєднання до будь-яких політичних або військових союзів і організацій, які, на їхню думку, можуть поставити під загрозу нейтральний статус країни в очах міжнародного співтовариства, проте поглиблення зв'язків із США та країнами НАТО чітко асоціювали її із Заходом, вона навіть була залучена до розвідувальних операцій [56].

Стокгольм також приєднався до таких організацій і форумів, які, на його думку, могли бути сумісними з політикою нейтралітету. Швеція приєдналася до Організації Об'єднаних Націй у 1949 році, вона ініціювала Північну раду (платформу для міжпарламентського співробітництва між скандинавськими країнами) у 1952 році і стала членом Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) у 1960 році [57]. Приєднання до цих організацій свідчить про те, що навіть у той час як Швеція намагалася просувати шведську модель «третього шляху» у біполярному світі, вона також дала зрозуміти, що ідентичність країни ґрунтується не лише на нейтралітеті, а й на приналежності до Заходу. І ця однакова ідентичність знаменувала подальший шлях Швеції до західної інтеграції після холодної війни.

Підсумовуючи, тлумачення політики нейтралітету Швеції під час холодної війни має дві основні точки зору. Перший – це загальна думка, що нейтралітет Швеції спрямований на послаблення напруженості в мирний час і утримання країни (розташованої між сходом і заходом) від нової великої – у гіршому випадку навіть ядерної – війни. Друга точка зору полягає в тому, що нейтралітет ніколи б не спрацював під час війни, якщо врахувати геополітичне положення Швеції. «Тоді Швеція була б атакована СРСР, тому що вона була західною країною на шляху атаки, або була б залучена на сторону союзників через співпрацю із Заходом, включаючи дозвіл прольотів союзних бомбардувальників» [52]. Підводячи підсумок, під час холодної війни Швеція дотримувалася політики нейтралітету, оскільки країна вважала це перевіреним і найкращим способом збереження своєї цілісності та підтримки своєї безпеки.

4.4. Шведський нейтралітет у постбіполярних міжнародних відносинах

Коли Швеція приєдналася до Європейського Союзу в 1995 році, її стимули до цього були виключно економічними [68]. Розвиток розгалуженої системи соціальної держави був основним елементом «шведської моделі», але,

серед іншого, помилкові рішення економічної політики та міжнародна рецесія призвели до фінансової кризи на початку 90-х років [58]. ВВП Швеції знизився приблизно на 5%, тоді як центральний банк підвищив процентні ставки до 500%, щоб захистити шведську крону від девальвації [119]. Щоб зберегти шведську державу добробуту, яка частково розглядається як перевага нейтралітету під час війни, і підвищити конкурентоспроможність Швеції, членство в ЄС вважалося неминучим кроком для країни. Що, безумовно, знадобилося в 1995 році після того, як референдум пройшов із 52,3% за вступ до ЄС [117]. Однак ЄС незабаром почав розширювати сферу його політики з економічної сфери на інші сфери і вимагав більш глибокої інтеграції з боку членів. І ця глибша інтеграція почала розмивати й виривати сувору політику нейтралітету Швеції.

Нейтралітет Швеції став ще більш сумнівним після Лісабонського договору, який, зокрема, мав на меті зміцнити солідарність між країнами-членами ЄС. Положення про взаємну оборону (стаття 42.7 Договору про Європейський Союз) проголошує: «Якщо держава-член є жертвою збройної агресії на її території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу всіма можливими засобами, відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй» [89]. Проте в тексті також сказано, що положення «не завдає шкоди специфічному характеру політики безпеки та оборони певних держав-членів» – як вважається, це було адресовано нейтральним або позаблоковим державам-членам ЄС як можливість відмовитися від атаки – це все ще піднімає питання, як Швеція могла бути членом ЄС із положенням про взаємну оборону та підтримувати свій нейтральний статус [110].

У тому ж році (разом із пунктом ЄС про взаємну оборону та пунктом про солідарність (стаття 222 ДФЄС)) шведський парламент прийняв декларацію солідарності з ЄС та іншими скандинавськими державами (оскільки Норвегія та Ісландія не є членами блоку). У декларації, яка зараз є невід'ємною частиною шведської стратегії безпеки, сказано, що Швеція не залишиться пасивною у випадку, коли інша держава-член ЄС або скандинавська країна

зазнає катастрофи або нападу, включаючи військову підтримку [91]. Швеція також очікує, що ці країни зроблять для них те саме [85]. Цю декларацію солідарності деякі експерти інтерпретують як повну відмову від політики нейтралітету [64].

Навіть якщо Швеція не хоче підтримувати Європейський оборонний союз і підтримувати міжурядове співробітництво замість централізації, коли мова йде про політику безпеки та оборони ЄС, участь країни в ряді оборонної співпраці та місій ЄС ще більше ставить під сумнів претензію країни на збереження нейтральності. Шведські миротворчі війська розгорнуті для навчання в різних місіях ЄС, включаючи Центральноафриканську Республіку (НМЄС ЦАР), Малі (НМЄС Малі) та Сомалі (НМЄС Сомалі) [51]. Швеція також підтримує цивільний вимір Спільної політики безпеки та оборони ЄС (СПБО), вона бере участь у шести проектах у рамках Постійного структурованого співробітництва ЄС (ПСР, або ж PESCO), а також має статус спостерігача в інших одинадцятьох. Швеція приєдналася до восьми проектів Європейського оборонного фонду (ЄОФ) і брала участь у Північній бойовій групі ЄС, яка була готова до дії в 2008 і 2011 роках і складалася з близько 2500 багатонаціональних солдатів [110].

Незважаючи на поглиблення інтеграції Швеції до ЄС та оборонного співробітництва з державами-членами, країна все ще визначає нейтралітет як ядро своєї ідентичності. Ця довгоочікувана ідентичність однозначно й беззаперечно зміниться, якщо Швеція приєднається до НАТО. Іншими словами: останній фактор, що свідчить про нейтралітет і неприєднання Швеції, це те, що вона ще не вступила до НАТО. Приєднавшись, Швеція також закрий останню свободу дії щодо нейтральності у можливій війні. Але незважаючи на все це, це не означає, що Швеція не доклала зусиль для посилення військової співпраці з альянсом.

У 1994 році Швеція приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ), яка дозволяє двостороннє практичне співробітництво між державами, які не входять до НАТО, та організацією щодо певних питань

і пріоритетів [92]. Приєднання також принесло економічні вигоди для країни, оскільки шведські військові та автомобільні заводи принесли їй економічні переваги, ставши активними постачальниками озброєння нових незалежних балканських держав, але шведська військова техніка також виявилася альтернативою для східноєвропейських країн у модернізації своїх військових.

Паралельно з вступом країни до ЄС та НАТО в рамках ПЗМ розпочалося скорочення та розформування шведських збройних сил. Трансформація армії була зосереджена на формуванні таких сил, які підходять для виконання експедиційних та миротворчих місій для ООН, Європейського Союзу чи НАТО.

Участь Швеції в закордонних місіях НАТО - навіть з більшою готовністю, ніж деякі країни НАТО - також свідчить про глибоку співпрацю країни з оборонним альянсом. Шведські війська були задіяні в Боснії (ІФОР (сили втілення) і СФОР(сили стабілізації)), Косові (КФОР (Міжнародні сили з підтримки миру в Косові)), Афганістані (МССБ (Міжнародні сили сприяння безпеці)) та Лівії (Операція «Об'єднаний захисник»). Незважаючи на те, що останні розділили навіть членів НАТО, оскільки такі країни, як Німеччина, Польща, Іспанія та Туреччина не брали участі, Швеція все ж приєдналася до ініціатив НАТО [129]. Крім того, Швеція також бере участь у багатонаціональному корпусі швидкого реагування альянсу, Силах реагування НАТО (СШН), а в 2016 році Швеція ратифікувала Угоду про підтримку країни-господаря НАТО (ПКГ), яка надає доступ до НАТО для дії на території Швеції під час навчання або у разі конфлікту з координацією країни-господаря [55].

Здається, Швеція хоче бути максимально інтегрованою та сумісною з НАТО, не будучи її членом. Це залишає відкритою можливість як триматися осторонь, так і швидкого приєднання до альянсу, якщо цього вимагатимуть інтереси країни та ситуація з безпекою у разі вибуху війни. Загалом про політичне керівництво Швеції можна сказати, що ліве крило, включаючи Соціал-демократичну партію, Партію зелених, Ліву партію та Шведські

демократи, виступають проти вступу країни до НАТО, спираючись на незалежність, автономію та історичну політику неприєднання. У той час як праві та центристські партії, такі як Помірна партія, Центристська партія, консервативні християнські демократи, Ліберальна партія, виступають за членство в НАТО, щоб зміцнити та гарантувати безпеку та оборону Швеції, оскільки збройні сили країни зосереджені більше на підтримці миру, ніж на здатності до власної оборони за останні десятиліття [83].

Громадська думка Швеції щодо вступу до НАТО суттєво змінилася за останнє десятиліття. І причиною тому є поширення серйозних загроз, які ставлять під загрозу безпеку та стабільність європейських країн чи навіть континенту. Починаючи з 2010-х років Європа все частіше стикається з такими загрозами та нападами на свою землю, яких не відчувала протягом десятиліть. З одного боку, недержавні суб'єкти, такі як терористичні організації та терористи-одинаки, здійснили декілька нападів, які поставили під загрозу безпеку Європи та її – як вважають, спокійний – спосіб життя (наприклад, Норвегія 2011, Париж 2015, Ніцца, Брюссель і Берлін 2016, Барселона та Манчестер 2017, Відень 2020).

З іншого боку, наполегливі або навіть агресивні дії державних акторів також стали реальністю сьогодні в Європі, що змушує ЄС та євроатлантичний блок затиснути та шукати спільну відповідь. І, безперечно, сприйняття можливих дій агресивної держави є основним стимулом для громадськості (і для політичного керівництва) нейтральної Швеції змінити погляди на вступ до НАТО заради безпеки та оборони.

У лютому та березні 2014 року Росія вторглася на Кримський півострів і анексувала його від України. У квітні 2014 року демонстрації проросійських груп і зіткнення між підтримуваними Росією сепаратистами та українськими військовими на Донбасі в Україні переросли у війну. Війна зайшла в глухий кут між українськими військовими та підтримуваними Росією сепаратистами за допомогою російських військ у самопроголошених Донецькій та Луганській республіках [112].

Збройна анексія Криму та напад Росії на Східну Україну викликали глибоке занепокоєння в країнах Балтії та Північної Європи, які боялися, що російський експансіонізм врешті-решт охопить і їх. А страх перед російським інтервенціонізмом та експансіонізмом вже в 2014 році помітно змінив шведську громадську думку щодо вступу до НАТО, оскільки табір супротивників скоротився до 47% з 56%, а кількість тих, хто виступав за, зросла на 5%.

І побоювання Швеції щодо російського інтервенціонізму зовсім не видаються безпідставними, враховуючи неодноразове порушення Росією шведського повітряного простору та територіальних вод протягом останніх років [118]. У 2020 році широка військова діяльність у Балтійському морі, яку проводила Росія, спричинила високу готовність шведських військових підрозділів на Готланді після того, як російські військові кораблі пливли поблизу острова [54].

Кремль також кілька разів перевіряв рішучість Швеції порушенням її повітряного простору: у 2013 році російські військові літаки виконали тренувальну місію над шведським островом Готска Сандон, на що Швеція не змогла відреагувати [102]. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг у своїй щорічній доповіді за 2015 рік заявив, що російські літаки імітували ядерні атаки на НАТО та його партнерів. Наступного, 2014 року, у Швеції було зареєстровано десять порушень росіян [106]. Ці порушення та загрози, безумовно, підштовхнули Швецію (і Фінляндію) до НАТО.

Посилаючись на повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, можна сказати наступне: розпочата 24 лютого війна Росії проти України не просто об'єднала країни Північної Атлантики та Європейський Союз у їхній відповіді на російську агресію, а й спричинила помітне зрушення в суспільній підтримці Швеції вступу до НАТО. Як кількість противників, так і «невпевнених» скоротилася за останні роки і особливо місяці, що свідчить про те, що більший відсоток (41%) підтримує приєднання Швеції до альянсу, ніж тих, хто виступає проти (35%).

Швеція має не тільки непрямі причини для переоцінки своєї нейтральної позиції. Окрім прямих російських провокацій та порушень, згаданих вище, Швеції також загрожувала Росія як словесна, так і провокаційна військова діяльність з початку війни. Два російські винищувачі Су-27 і два винищувачі Су-24 ненадовго ввійшли в повітряний простір Швеції над островом Готланд у Балтії 2 березня 2022 року [108]. У той час як речниця МЗС Росії Марія Захарова попередила Фінляндію та Швецію, що їхній вступ до НАТО матиме «серйозні військово-політичні наслідки», що є серйозним ударом, який штовхає країну до НАТО більше, ніж будь-коли.

Політика нейтралітету прийшла до Швеції з реального усвідомлення можливостей і геополітичного положення країни. Навіть якщо країна знаходиться на північній периферії Європи, вона знаходиться в буферній зоні між Сходом і Заходом, що піддає її вічній війні між двома полюсами. У наполеонівських війнах, коли Швеція втратила понад третину своєї території, вона усвідомила, що не має більше достатнього військового потенціалу, щоб зберегти свою політичну та територіальну цілісність як буферної держави. Для власного виживання країна вирішила прийняти й розвивати політику нейтралітету. Оскільки ця політика допомогла Швеції триматися подалі від світових воєн та їх соціальних та економічних наслідків, нейтралітет і неприєднання не просто зміцнилися в країні, але стали ідентичністю шведського народу та політичного керівництва в період холодної війни.

Після 1991 року Швеція мала намір зберегти нейтральну орієнтацію своєї зовнішньої політики та політики безпеки, але економічні, політичні зміни на внутрішній, європейській та міжнародній арені схиляли країну до обережних, але постійних кроків від своєї традиційної нейтральності. Будучи членом ЄС і значним внеском у безпеку, оборону та зовнішньополітичні ініціативи блоку, включаючи миротворчі місії ЄС, існування нейтралітету Швеції на практиці є дуже сумнівним. Але повною відмовою від нейтралітету одноголосно було б приєднання Швеції до НАТО, що також видається більш вірогідним, ніж будь-коли, як наслідок нинішніх міжнародних подій.

РОЗІДЛ 5

ДИСКУСІЯ ПРО СУЧАСНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ

5.1. Внутрішні дебати щодо перспектив збереження нейтрального статусу

Після подій 24 лютого 2022 року, коли Російська федерація напала на Україну і тим самим розпочала широкомасштабну війну, весь світ тепер остаточно побачив справжнє обличчя російського загарбницького авторитаризму. Порушуючи своїми діями всі можливі норми міжнародного права, ця країна дестабілізує світовий порядок, який сформувався після Другої світової війни і ставить під сумнів його життєздатність, адже одними з головних його постулатів була співпраця усіх країн, прагнення до світового миру та недопущення нової глобальної війни.

У пориві зберегти світовий порядок розвинені демократичні країни Заходу змушені змінювати власну політику, відношення до агресора, застосовувати санкції, що в деяких випадках приносить шкоду їм самим. Саме це та наростаюча воєнна загроза з боку РФ для країн Європи змушує такі країни як Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Австрія та Ірландія відходити від принципів свого давнього нейтралітету, що й актуалізує тему кваліфікаційної роботи.

Вперше за десятиліття Ірландію охоплюють дебати щодо довготривалого – і дуже цінного – військового нейтралітету країни, оскільки її уряд намагається пройти межу між допомогою Україні та збереженням її нейтрального статусу.

Тиших (прем'єр-міністр Ірландії) Майкл Мартін неодноразово вказував, що Ірландія не є політично або морально нейтральною, коли йдеться про вторгнення Росії, яке ірландський уряд найрішуче засудив.

«В Ірландії будуть дебати», - визнав він. «Але зараз у нас немає на це часу. Не можна в умовах кризи змінити давню політику за одну ніч» [87].

Дублін — не єдина національна столиця, яка веде національну розмову про безпеку та нейтралітет; навіть військово-нейтральні країни ЄС приєдналися до решти блоку, накладаючи на Росію економічні санкції, які Володимир Путін засудив як «схожі на оголошення війни» [81].

У березні, невдовзі після вторгнення Росії, Данія, яка є членом НАТО, оголосила, що 1 червня проведе референдум щодо відмови від оборонної політики ЄС, яку вона обговорювала після Маастрихтського договору. «Історичні часи вимагають історичних рішень», – сказала прем'єр-міністр Данії Метте Фредеріксен. Голосування «за» дозволить країні брати участь у місіях ЄС СПБО [38].

Австрія також стикається з питаннями щодо офіційного нейтралітету, який вона відстоювала після Другої світової війни, позиція, яка допомогла їй залучити такі інституції, як Організація Об'єднаних Націй та Міжнародне агентство з атомної енергії.

Міністр оборони Австрії Клаудія Таннер заявила, що не планує змінювати політику нейтралітету Австрії. «Для мене та для всього уряду дуже зрозуміло, що ми не будемо торкатися військового нейтралітету Австрії, який також закріплений у нашій конституції».

Австрія не є членом НАТО, але бере участь у оборонних зусиллях ЄС. Таннер зазначила, що країна «активно сприятиме подальшому розвитку спільної політики ЄС щодо оборони та безпеки», щоб відповісти на виклики безпеки блоку. Наприклад, Відень заявив, що планує брати участь у плані ЄС щодо створення потенціалу швидкого розгортання до 5000 військовослужбовців, згідно з пропозицією «Стратегічний компас», узгодженою міністрами цього тижня [84].

Дебати найбільш актуальні в північних районах ЄС. На знак зміни безпекової ситуації міністри Швеції та Фінляндії, які мають 1300-кілометровий кордон з Росією, взяли участь у позачерговому міністерському засіданні НАТО в Брюсселі на початку березня, незважаючи на те, що вони не є членами альянсу [53].

«Фінляндія рано чи пізно стане членом НАТО... Я абсолютно впевнений у цьому», – сказав Александер Стабб, колишній прем'єр-міністр Фінляндії, який виступав за приєднання до альянсу. «Потяг пішов зі станції 24 лютого, коли Путін напав на Україну».

Стабб вказав на недавнє опитування, яке показало, що 62 відсотки населення підтримують членство в НАТО, а 16 відсотків — проти [101]. Згідно з опитуванням, у Швеції підтримка вступу до НАТО вперше цього місяця випередила опозицію до альянсу. Лівоцентристський прем'єр-міністр Швеції Магдалена Андерссон відмовилася від приєднання до альянсу, але комісар ЄС Ілва Йоханссон заявила, що у випадку, якщо Швеція вирішить приєднатися, це буде в партнерстві з Фінляндією [84].

Ще однією країною, яка сьогодні веде розмову про нейтралітет, є Україна. Москва заявила, що вважає бажання країни вступити в НАТО загрозою безпеці. Наводячи як приклад Австрію, вона припустила, що мир може бути встановлений, якщо Україна погодиться, серед іншого, проголосити «нейтралітет» [59].

Що саме це означатиме на практиці, залишається незрозумілим. Членство в НАТО майже неможливе, але чи доведеться Україні відмовитися від свого прагнення приєднатися до ЄС, договори якого містять пункт про взаємну оборону? Україна наполягала, що потрібно отримати гарантії безпеки, якщо підпише таку угоду. Проте це несумісно з вимогами про «демілітаризацію», адже справжній нейтралітет може бути лише в тому випадку, якщо країна має здатність постояти за себе.

5.2. Дискусія в ЗМІ про європейський нейтралітет і нейтральний статус України

З початку воєнного наступу РФ на українські території багато європейських країн почали переглядати свою безпекову політику, аби уберегтися від можливої загрози з боку агресора. Коли безпекова політика

змінюється докорінно, наприклад, відмова від нейтралітету або відхід від певних його принципів, це викликає масу обговорень у ЗМІ.

Розглянемо детальніше, які саме теми викликають інтерес у закордонних і вітчизняних медіа.

BBC - за кількістю слухачів найбільша телерадіомовна компанія у світі. Містить доволі велику кількість публікацій на політичні теми.

Сюжети, які відповідають темі дослідження:

- Санкції проти Росії
- Нейтралітет
- Дипломатія та зовнішня політика
- Оборона та безпека Європи

Найбільш повно в даному ЗМІ розкриті два кейси, що інформують про бажання Швеції та Фінляндії вступити до НАТО. Головним меседжем було те, що вторгнення Росії до України трансформує європейську безпеку. Військовий альянс НАТО отримав нову мету і тепер потенційно може також отримати нових членів. Виборці у Фінляндії та Швеції давно дорожать своїм позаблоковим статусом. Але зараз настрої змінюється. Попередник Санни Марін на посаді прем'єр-міністра Олександр Стубб каже, що це рішення є «завчасно вирішеним» [125]. Швеція також по-новому дивиться на НАТО: правляча соціал-демократична партія країни переглядає свій історичний опір вступу до Альянсу. Але російські представники неодноразово заявляли, що будь-яке розширення НАТО вважатиметься «провокацією», і попереджали, що будуть «наслідки» [126].

Типовими сюжетами цього ЗМІ в межах дослідження є погрози з боку РФ для країн, які бажають вступити в НАТО або посилити співпрацю з ним, питання безпеки в Європі в контексті війни в Україні. Також є багато матеріалу щодо вступу Фінляндії та Швеції до НАТО та реакція США на ці кроки. Для інформаційного агентства характерні епітети «глобальний», «безпековий», та кліше «атака Росії», «війна в Україні», «важкі санкції», «погрози, застереження Кремля». Втім, недостатньо висвітленою була тема зміни

безпекового середовища в Європі та реакція нейтральних країн на цю зміну.

На сторінках CNN International стосовно європейської моделі нейтралітету в умовах гібридного безпекового середовища налічуються доволі багато публікацій, дотичних темі бакалаврської роботи:

- Відмова Фінляндії та Швеції від нейтралітету
- Погрози путіна країнам, які відмовляться від нейтралітету на користь взаємодії з НАТО та ЄС
- Приєднання Швейцарії до санкційної політики ЄС
- Війна в Україні та можлива нейтралізація

Одним з показових кейсів щодо цієї теми є стаття про те, що Швейцарія відмовилася від свого нейтралітету та запровадила санкції проти Росії. У цій статті цитуються слова Швейцарського президента Кассіса про те, що атака Росії - це атака на свободу, атака на демократію, атака на громадянське населення та атака на інститути вільної країни. Це не може бути прийнято з точки зору міжнародного права, це не може бути прийнято політично і це не може бути прийнято з морального погляду. З цієї точки зору бездіяльність Швейцарії не відповідала б політиці нейтралітету, а була б мовчазною підтримкою агресора. Швеція підтримує демократичні інститути та міжнародні домовленості і хоче своїми діями показати небайдужість до того, що відбувається у світі та солідарність з Україною [78].

Ще одним кейсом стаття про вступ Швеції та Фінляндії до НАТО. Тут стверджується з посиланням на уряди країн, що вступ Фінляндії та Швеції до НАТО стане одним із найбільших геополітичних зрушень у Європі з часів падіння Берлінської стіни.

Прорахунок Путіна привів до переговорів щодо прискорення графіка приєднання Фінляндії та Швеції до військового союзу. Питання більше не в тому, чи приєднається Фінляндія та Швеція до НАТО, а як швидко це можна зробити [71].

Ще одним вагомим кейсом є стаття про те, як змінилася безпекова ситуація в Європі через війну в Україні, де стверджується про те, що помітне

зрушення, яке відбулося за лаштунками в Брюсселі, стосується відносин так званих «нейтральних країн» ЄС (Австрії, Ірландії, Фінляндії та Швеції). Це країни, які вважають себе не союзниками у військовому відношенні, навіть якщо вони є політично союзними ЄС та його глобальними союзниками. "Я думаю, тепер ми розуміємо, що прагнення бути нейтральним і не входити до НАТО не означає, що ви в безпеці", - сказав старший радник ЄС із закордонних справ CNN [86].

ЗМІ робить акцент на російській агресії проти України, її наслідках для європейської безпеки, зміни поглядів нейтральних країн на свою політику, на підтримці нейтральними країнами. Типовими кліше для даного ЗМІ є: «російське вторгнення в Україну», «безпека в Європі», «війна в Україні».

У контексті теми дослідження в CNN, як і в інших проаналізованих інформаційних ресурсах, недостатньо висвітлено тему нейтралітету Австрії та Ірландії.

Наступний медіа – Euronews. Це провідний європейський інформаційний ресурс, що суміщає відеохроніку світових подій і аудіокоментарів тринадцятьма мовами. На офіційному сайті вказується, що їхня мета полягає в тому, щоб надавати нефільтровану, неупереджену, засновану на фактах журналістику, яка буде надихати, а не розчаровувати.

Одним із показових та цілком охоплюючих тему кейсів є сюжет про Данію та загальну оборонну політику ЄС. Тут розкривається намір Данії через війну в Україні приєднатися до оборонної політики ЄС. Це висвітлюється як переломний момент, адже Данія відмовлялася брати участь у цій сфері політики протягом тридцяти років. Також згадується Швеція та Фінляндія, які виявили намір приєднатися до НАТО найближчим часом. Також була інформація про Швейцарію, яка порушивши свій священний нейтралітет, приєдналася до санкцій, накладених на Росію. Мав місце і сюжет про зростання витрат Австрії на оборону через напад РФ на Україну [6].

Основний акцент Euronews робить на політичну та військову складову в досліджуваному питанні. Можна прослідкувати й економічну складову, коли

говориться про виділену Україні допомогу або санкції проти Росії. У публікаціях цього видання часто повторюються такі фрази: «війна в Україні», «українська боротьба», «оборонна політика ЄС». Емоційно забарвленого контексту виявлено не було. В контексті теми цим ЗМІ мало висвітлюється нейтралітет Ірландії, Австрії та Швейцарії та його зміни з початку військової агресії РФ проти України у 2022.

Французький Le Monde висвітлює такі сюжети відносно теми дослідження:

- Війна в Україні
- Нейтралітет Фінляндії
- Вступ Фінляндії та Швеції до НАТО

В купі сіна інформації, яка зовсім не стосується теми, вдалося знайти дві голочки, які можна виділити у кейси, що підходять до тематики дослідження. Цими кейсами можна назвати статті про те, що до 24 лютого 2022 року представники влади у Фінляндії та Швеції були проти вступу країн до НАТО і виступали за збереження нейтрального статусу країн. Після початку підступної війни в Україні дві вищезгаданих країни змінили свою позицію, адже змінилася безпекова ситуація в Європі. Тепер ці країни жадають якнайшвидше вступити до НАТО задля того, аби максимально забезпечити власну безпеку [74].

Le Monde також повідомляє про те, що Фінляндія вже робить перший крок до членства в НАТО. У доповіді, представленій 13 квітня, уряд Фінляндії перераховує переваги вступу до Організації Північноатлантичного договору в контексті війни в Україні. Він заявив, що ухвалить рішення про членство «найближчими тижнями» [73].

Типовими сюжетами цього інформаційного ресурсу за темою дослідження є зміна безпекового середовища в Європі та відмова від нейтралітету Фінляндії та Швеції. Також сюди можна записати й сюжети щодо можливого прийняття Україною політики нейтралітету в одному з варіантів закінчення війни. Зустрічалися переважно такі кліше: «війна в Україні»,

«напад Росії», «безпекове середовище», «уряд Фінляндії, Швейцарії».

Типовими сюжетами Deutsche Welle для теми дослідження є:

- Нейтралітет Швейцарії та Фінляндії, їх вступ до НАТО
- Війна в Україні
- Доцільність нейтралізації України
- Безпекова ситуація в Європі

Найбільш показовими та вражаючими в даній тематиці дослідження є кейси, які описуються у статтях про можливий вступ Фінляндії та Швеції до НАТО, також у статті про доцільність українського нейтралітету комплексно описано реакцію країн Європи на російську агресію в Україні.

У першому кейсі наголошується на тому, що з моменту початку війни в Україні безпекова ситуація в Європі змінилася і тепер вимагає перегляду пріоритетів країнами, які проводять політику нейтралітету. Наголошується на безпрецедентності ситуації в Україні і що це становить безпосередню небезпеку для згаданих скандинавських країн. Зокрема у статті зосереджують погляд на політичному та військовому векторі. Оцінюються військові можливості Швеції та Фінляндії, стверджується, що обидві країни можуть досить швидко вступити до Альянсу, оскільки вони відповідають його стандартам [100].

Другий кейс робить короткий огляд нейтралітету України з моменту здобуття незалежності до відмови від нього через анексію Криму. Також йдеться про можливу демілітаризацію та нейтралізацію України. В контексті нейтралітету згадується три нейтральних країни (Австрія, Фінляндія, Швеція), розповідається про види нейтралітету та умови їхнього становлення. Також охопили й сучасний контекст питання про вимушену відмову або зміну європейського нейтралітету [70].

Основними акцентами відносно даної теми є війна в Україні та зміна безпекового середовища в Європі, російська загроза, погрози Росії країнам, які відмовляться від нейтрального статусу, політичний та військовий аспект нейтралітету. Дуже часто в статтях такої тематики повторюється аббревіатура

«НАТО», також слова: «національна безпека», «нейтралітет».

Під час аналізу публікацій у двох провідних українських ЗМІ – «Європейська правда» та «Укрінформ» – було виявлено типові сюжети, які переважно стосуються перспектив отримання Україною безпекових гарантій і нейтрального статусу.

Основними для «Європейської правди» є сюжети, які висвітлюють:

- Введення санкцій проти РФ європейськими країнами (в т.ч. нейтральними)
- Нейтралізація України
- Відмова європейських країн від нейтралітету через військову загрозу з боку РФ

Типовими кейсами для «європейської правди» у досліджуваний період є інформація про можливий український нейтралітет: форма, причини, умови тощо. Ця інформація подається як варіант розвитку подій, якщо Україна не матиме зовсім ніякої можливості вступити до НАТО. Подекуди спростовується інформація щодо того, що дорога до НАТО для України закрыта [22]. Ще одним типовим сюжетом, який стосується теми європейського нейтралітету є дії Швейцарії у відповідь на загрозу з боку РФ. У публікаціях щодо Швейцарії наголошується на тому, що попри свій нейтралітет ця країна не може залишитися осторонь війни в Україні і змушена приєднатися до санкцій Заходу [36].

Оскільки Європейська правда висвітлює переважно події, які пов'язані з НАТО, Європою та Україною в міжнародному середовищі, в досліджуваному періоді були такі типові вислови: «вступ до НАТО», «вступ до ЄС», «загрози з боку РФ», «запровадження санкцій», «військова та гуманітарна допомога».

Серед аспектів, які не висвітлені в межах теми дослідження можна назвати недостатню увагу до питання Австрійського нейтралітету в умовах гібридної загрози та відсутність публікацій про нейтралітет Ірландії.

На інформаційному ресурсі «Укрінформ» присутні такі сюжети:

- Можлива концепція українського нейтралітету

- Безпекові ризики нейтральних країн Європи, які хочуть вступити до НАТО (переважно Швеція)
- Скільки коштує позаблоковість і нейтральність (на прикладі Швейцарії).

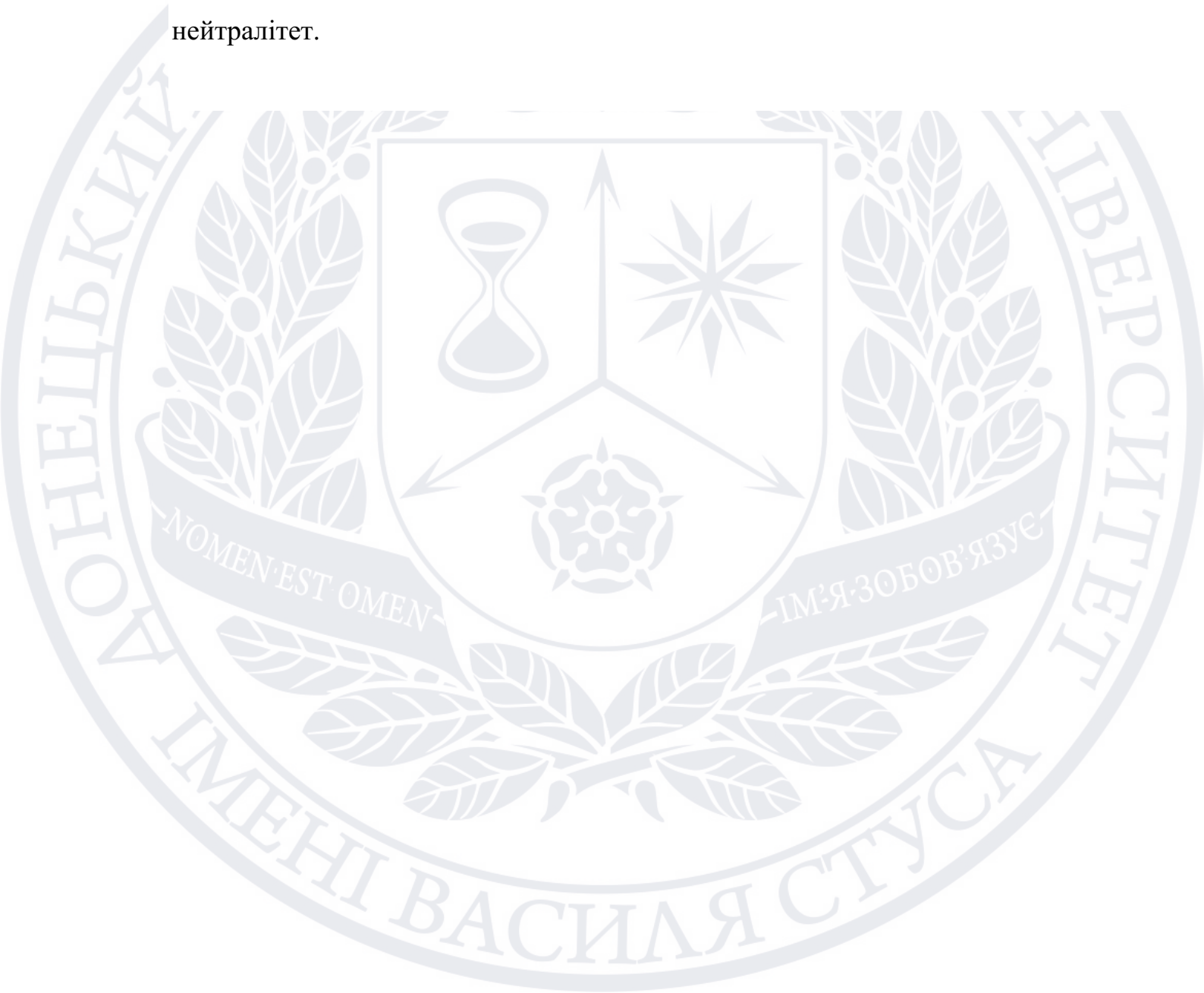
Найбільш показовими є кейси про те, що безпекова ситуація у Європі змінилася і нейтральні країни (в даній публікації – Швеція) змушені розглядати варіанти вступу до НАТО. Також вказується, що Швеція через нестабільну безпекову ситуацію в Прибалтиці мусила збільшити видатки на оборону до 2% ВВП, що, можливо, було першим дзвіночком до відходу від нейтральності, адже це такі оборонні витрати є стандартом НАТО [37].

Значно більше уваги в питанні нейтралітету в Європі Укрінформ приділяє можливому українському нейтралітету, висвітлюючи результати переговорного процесу між українською та російською стороною. Зокрема висвітлюється можлива форма нейтралітету, потрібні процеси для того, щоб його досягнути та домовленості з державами-гарантами [19].

Інформація щодо теми нейтралітету в Європі висвітлюється переважно з уривків інтерв'ю, досліджень того, скільки цей самий нейтралітет коштує; але найбільше інформації на тему можливого українського нейтралітету, переговорів щодо нього і т.д. Також нейтралітет часто вживається як поняття умовне, що тотожне слову «бездіяльність». Наприклад, «Образливий нейтралітет Молдови та Грузії у відповідь на російську агресію в Україні».

В контексті теми бакалаврського дослідження недостатньо висвітлена тема зміни європейської моделі нейтралітету в умовах гібридної загрози, не підкреслюється стурбованість нейтральних країн щодо придатності власної політичної моделі в умовах військової агресії з боку РФ, зовсім не вказано про масовість явища можливої відмови від політики нейтралітету або зміну сприйняття цієї політики країнами, які її дотримуються. Можна припустити, що певні політичні коливання у світі не висвітлюються через розпорошення цього ЗМІ, де викладаються новини про різні сфери життя людини.

Європейський нейтралітет зараз переживає важкі часи. Можна стверджувати, що таке поняття взагалі може зникнути через війну в Україні. Це питання є складним, адже події, які спричинюють перегляд європейських нейтральних країн власної політики, протікають прямо зараз і досліджень на цю тему немає, тому в рамках бакалаврської роботи було проведено кабінетне дослідження, яке описує провідні українські та закордонні ЗМІ та їхнє висвітлення інформації щодо дискусій про сучасний європейський нейтралітет.

ВИСНОВКИ

У політичній сфері використовують класичне визначення нейтралітету – це юридичний і політичний статус держави, яка зобов’язується не брати участі у війні між іншими державами, відмовляється від військової допомоги конфліктуючим сторонам, а в мирний час відмовляється від участі у військових блоках. В такому контексті нейтралітет визначається як постійний і не обмежений жодними часовим рамками, тобто є безстроковим.

Головні принципи нейтральної держави в мирний час:

1. Відмова від участі у військових угрупованнях.
2. Формальна заборона створення або збереження іноземних військових баз на території нейтральної держави, а також розміщення на його території іноземних збройних сил і використання його національного повітряного простору з метою шпигунства, ядерної війни та у інших бойових цілях.
3. Не мати ядерну зброю.
4. Підтримувати дружні відносини з усіма державами без дискримінації.
5. Не чинити допомоги і не допускати на своїй території надання прямої або непрямої допомоги агресору.
6. Відмова від участі в яких би то не було пактах, що накладають зобов'язання, несумісні з нейтралітетом.

В основі політики неприєднаних країн лежить прагнення до миру, забезпечення мирного співіснування, загального та повного роззброєння та зміцнення дружби між народами, ця політика має антиімперіалістичний, антиколоніальні характер. В сучасних умовах нейтралітет може існувати в двох основних формах: традиційний (тимчасовий) нейтралітет і постійний нейтралітет. При цьому можливий нейтралітет абсолютний або недосконалий.

Із закінченням холодної війни нейтралітет в Європі втратив своє значення з точки зору зовнішньої політики і політики безпеки. Політики взяли це до уваги, змінивши інтерпретацію нейтралітету, але не ті частини населення, які ностальгічно чіпляються за міфи і асоціюють нейтралітет з процвітанням і

безпекою. Процвітання було результатом економічної реконструкції, плану Маршалла, західноєвропейської інтеграції і їх власної промисловості. Переосмислення нейтралітету з зовнішньополітичної стратегії в межу ідентичності зачіпає не тільки Австрію, а й багато нейтральних держав.

Нейтралітет Австрії був результатом жорсткої реалістичної оцінки політичних фактів світу після 1945 року та їх значення для малої країни. Нейтральність у цьому погляді мала другорядне значення, прагматичний інструмент для утримання Австрії на західній стороні залізної завіси. Основним пріоритетом був пошук варіантів, які дозволяли б забезпечити якомога більше західноєвропейської інтеграції, відповідно до західної ідентичності Австрії.

Таким чином Австрія повинна була балансувати між двома сторонами за часів «холодної війни». Відомо, що австрійська ідентичність тяжіє до «Західної» ідентичності і з цього політичні дії Австрії в ці роки були спрямовані на розвиток країни західним шляхом, але таким чином, щоб не давати вагомого приводу Радянському Союзу сумніватися в нейтралітеті.

Міжнародне сприйняття нейтралітету Австрії сьогодні розширилося, прийнявши не тільки міцну політичну, економічну і культурну інтеграцію в систему «західноєвропейського блоку», а й активну військову солідарність (за винятком вступу в НАТО або іншої прозахідноєвропейської системи безпеки і оборони).

Після закінчення холодної війни дві важливі події привели до фундаментальної переоцінки і зменшення масштабів постійного нейтралітету Австрії: по-перше, конфлікт Іраку і Кувейту в 1990/91 році, коли Рада Безпеки ООН вирішила дозволити використання застосування сили проти Іраку у відповідь на незаконну окупацію Кувейту цієї країною.

По-друге, приєднання Австрії до Європейського союзу (ЄС) в 1995 році, що спричинило за собою повну участь Австрії в Спільній зовнішній політиці і політики безпеки, яка також була спільною з ЄС. З цією метою в Федеральну конституцію Австрії була включена спеціальна стаття, яка дозволяє таку

повноцінну участь, яка, побічно, знову змінила сферу дії постійного нейтралітету Австрії.

Практичне значення постійного нейтралітету Австрії сьогодні полягає в забороні Австрії укладати військові союзи і дозволяти іноземні військові бази на своїй території. Багато що з того, що раніше називалося «політикою нейтралітету», тепер є спільною зовнішньою політикою держави, підкреслює важливість верховенства закону в міжнародних відносинах і пропонує свою допомогу для сприяння мирному врегулюванню суперечок.

Відносини між НАТО й Австрією підтримуються в рамках програми «Партнерство заради миру», до якої Австрія приєдналася в 1995 році. НАТО та Австрія активно співпрацюють в операціях з підтримання миру, вони налагодили також і практичне співробітництво в ряді інших областей. Австрія працювала разом з союзниками в операціях з безпеки і підтримання миру в Боснії та Герцеговині, Афганістані, і в даний час її персонал розміщений в Косово. Дотепер проходять дискусії всередині країни щодо актуальності нейтралітету. Австрійська влада зовсім не заперечує те, що нейтралітет країни звівся до базових принципів, проте наголошує на тому, що це стало неодмінним елементом австрійської ідентичності.

Якщо говорити про нейтралітет Фінляндії та особливості його становлення, то думка більшості науковців та інших авторів полягає в тому, що нейтралітет Фінляндії, як і Австрії був вимушеним результатом оцінки політичних фактів світу після 1945 року.

Протягом майже всього періоду «холодної війни» з радянської точки зору спроби Фінляндії домогтися нейтралітету, яким його бачила сама країна, залишалися обтяженими новітньою фінською історією та піддавалися критиці. Нейтралітет залишався вразливим до підозр і напруженості у відносинах Схід-Захід протягом холодної війни. Так було не тільки з фінським нейтралітетом, але з усіма нейтральними державами. Крім того, у міру посилення біполярного розриву міжнародних відносин з'явилися нові виклики для довіри до нейтралітету. В результаті розширилася сфера нейтралітету, і те, що почалося

як військове неприєднання у мирний час, охопило значно ширше поле розробки політики до 1970-х та 1980-х років. Тепер нейтралітет ставав не лише частиною зовнішньої політики та політики безпеки, нейтралітет все більше впливав і формував внутрішню політику.

Стосовно постбіполярних міжнародних відносин, то значна спадкоємність існувала в фінській зовнішній політиці і політиці безпеки навіть в період системних змін в кінці Холодної війни і навіть в умовах, коли Фінляндія стала членом ЄС в 1995 році. Коли з'явилася можливість зміцнити політику нейтралітету після 1989 року фінські політики швидко і твердо скористалися нею. Однак, тільки з великим небажанням і внутрішніми суперечками в фінському уряді фінський нейтралітет був звужений до його військово-політичного ядра і переформульовані, щоб відповідати вимогам членства в ЄС.

Після «звуження» нейтралітету для Фінляндії було характерним посилення взаємодії з західними країнами та організаціями. Фінляндія почала брати активну участь у військових операціях та навчаннях НАТО та щосили намагалася посилити свої здатності до оборони. Агресія РФ стосовно України змушує Фінляндію переглядати нейтралітет. Нинішня українська війна не тільки змусила Фінляндію переглянути нейтралітет, а відмовитися від нього, заявивши про намір вступу до НАТО.

Умови фінського нейтралітету та його розвиток і зміни обумовили появу такого терміну як «фінляндизація України» з початком Російської агресії у 2014 році. Проте, як можна побачити у роботі, виходом не є фінляндизація і підлаштування під сильнішого сусіда, а, швидше за все, конкретні та напружені дії України на найшвидший вступ до ЄС та НАТО задля посилення безпеки та запобігання розвитку можливих негативних сценаріїв, які передбачають загрози для територіальної цілісності країни.

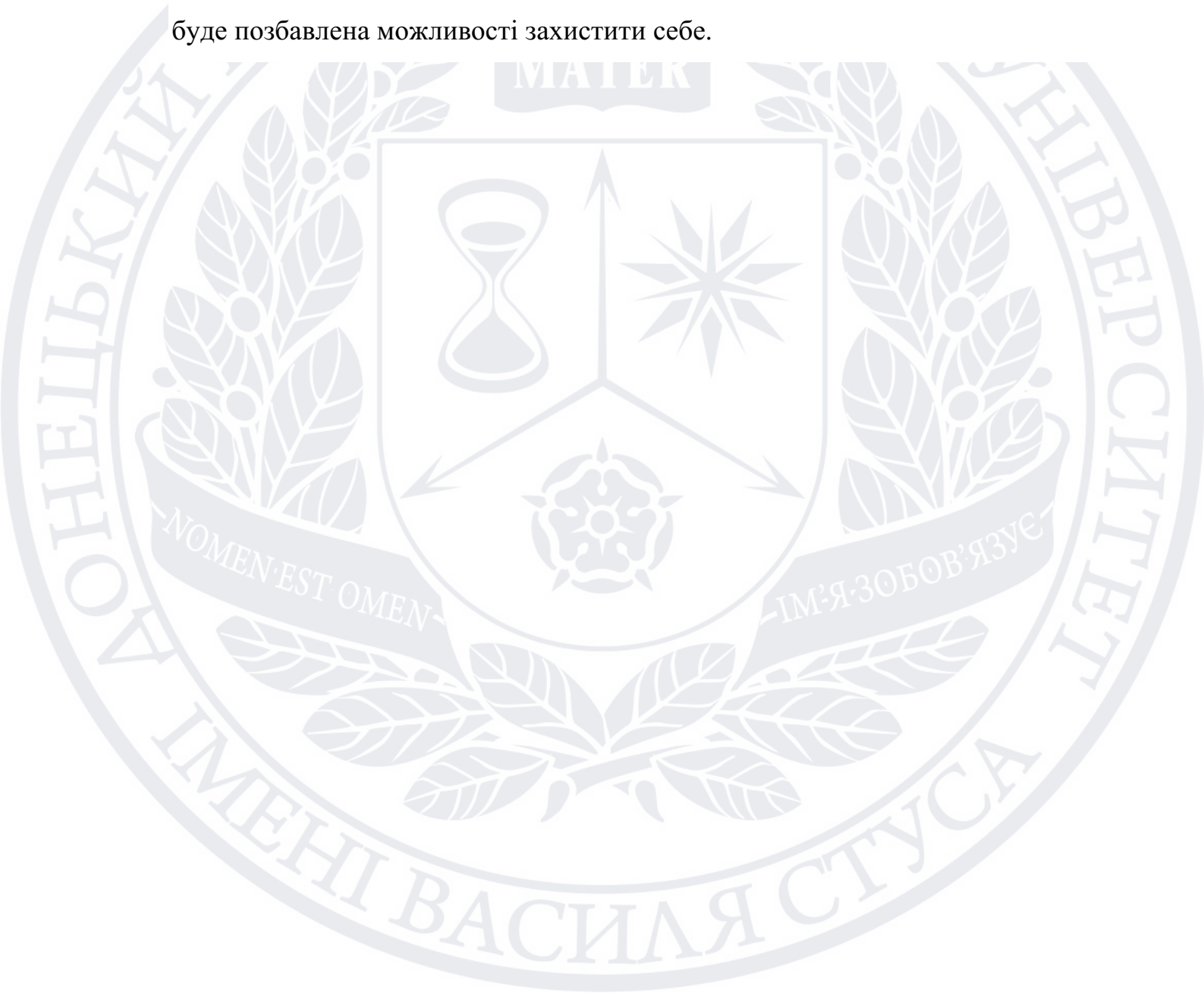
Шведський нейтралітет розпочався з реального усвідомлення можливостей і геополітичного положення країни. Навіть якщо країна знаходиться на північній периферії Європи, вона знаходиться в буферній зоні

між Сходом і Заходом, що піддає її вічній війні між двома полюсами. У наполеонівських війнах, коли Швеція втратила понад третину своєї території, вона усвідомила, що не має більше достатнього військового потенціалу, щоб зберегти свою політичну та територіальну цілісність як буферної держави. Тому для власного виживання країна вирішила прийняти й розвивати політику нейтралітету. Оскільки ця політика допомогла Швеції триматися подалі від світових воєн та їх катастрофічних соціальних та економічних наслідків, нейтралітет і неприєднання не просто зміцнилися в країні, але стали ідентичністю шведського народу та політичного керівництва в період холодної війни.

Шведський нейтралітет ніколи не мав бути суворою та пасивною політикою нейтралітету. По-перше, Швеція завжди прагнула мати відповідну військову спроможність, щоб захистити себе у разі війни та/або у випадку порушення нейтралітету. По-друге, в рамках політики нейтралітету і неприєднання Стокгольм завжди дозволяв собі маневрувати відповідно до своїх інтересів і цінностей. Такий гнучкий підхід дав країні можливість залишатися на «західному» шляху та інтегруватися до системи західних інституцій відповідно до її нейтралітету під час холодної війни.

Після падіння залізної завіси Швеція мала намір зберегти нейтральну орієнтацію своєї зовнішньої політики та політики безпеки, але економічні, політичні зміни та зміни безпеки на внутрішній, європейській та міжнародній арені схилили країну до обережних, але постійних кроків від своєї традиційної нейтральності. Будучи членом Європейського Союзу та значним внеском у безпеку, оборону та зовнішньополітичні ініціативи блоку, включаючи миротворчі місії ЄС, існування нейтралітету Швеції на практиці є дуже сумнівним. Проте Швеція все ще вважає нейтралітет ядром своєї ідентичності. Її безперервні, але обережні кроки до НАТО повільно розмивають реальність цієї ідентичності. Але повною відмовою від нейтралітету одноголосно було б приєднання Швеції до Північноатлантичної організації – що також видається більш вірогідним, ніж будь-коли, як наслідок нинішніх міжнародних подій.

Отже, нейтральні країни Європи у сучасній безпековій ситуації або відмовляються або переглядають цю політику. Європейська модель нейтралітету активно трансформується, але не виключено, що у разі затяжного продовження російської агресії та її розширення на інші країни, може зникнути таке поняття як європейський нейтралітет. Також зараз чимало дискусій навколо можливого українського нейтралітету, але та модель, яку пропонує російська федерація, не є життєздатною, бо в такому разі Україна буде позбавлена можливості захистити себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Буланин Д. Советская политика в Австрии. 1945–1955гг. Санкт-Петербург:, 2006. 656 с.
2. Ватлін А. Ю. Австрия в XX веке. Москва. 2006, 240 с.
3. Володькин А.А. Основные тенденции отношений Швеции и Финляндии с НАТО. FPS. Research Center. URL: <http://ru.forsecurity.org/osnovnye-tendencii-otnosheniyshvecii-i-finlyandii-s-nato> (дата звернення: 24.03.2020)
4. Ворошилов С. И. 1945 год в Австрии: от аншлюса к демократической республике. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2, История*. 2007. №1. С. 215–217.
5. Ганюшкин Б.В. Современный нейтралитет. Москва. 1958, с.13
6. Гусева Е. Австрия решила лучше обороняться. Euronews. 02.03.2022. URL: <https://ru.euronews.com/2022/03/02/neutral-austria> (Дата звернення: 13.01.2022)
7. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: навч. посібник. Юрінком Інтер. 2000, 186 с.
8. Додонов В.М. Международное право: словарь справочник. Инфра-м. 2007, 220 с.
9. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. Україна. 2000. 196 с.
10. Кучинская М.Е. Куда идут бывшие «евронейтралы». *Оборона и безопасность*. 2017, С. 109-127.
11. Максимычев И. Ф. Австрия: опыт нейтралитета. *Современная Европа*. 2006. №3. С.56–68.
12. МО Финляндии получило ответы на запрос об информации на поставку новых истребителей в рамках программы НХ. Центр мировой торговли оружием. 28.11.2016. URL: <http://www.armstrade.org/includes/periodics/news/2016/1128/114038350/detail.shtml> (дата звернення: 03.02.2020)

13. Мякеля Я. Нордичний дует має триматися разом» - дослідження щодо членства в НАТО, опубліковане у Фінляндії: НАТО-Ревю. 19.05.2016. URL: <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-membershipfinland-sweden/UK/index.htm> (дата звернення: 05.03.2020)
14. Огляд майбутнього. Безпека і оборона - основа фінського процвітання (червень 2018 р.). URL: https://www.defmin.fi/files/4274/19_18_TUKA_PLM_V2.pdf (дата звернення: 29.04.2020)
15. Павленко О. В. Австрийский вопрос в Холодной войне (1945–1955 гг.). *Новый исторический вестник*. 2004. №1 (10). С.247–295
16. Проект советского правительства о мирном договоре с Германией. Правда. 1952. No 71(12273). С. 2.
17. Прусаков Ю.М. Нейтралитет в современном международном праве. Знание. Москва. 1972, с.45
18. Ребро О. Оборонная политика Финляндии и Швеции: перспективы вступления в НАТО. Аналитическое агентство «Внешняя политика». 11.04.2014. URL: <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/oboronnaya-politika-finlyandii-ishvetsii-perpektivy-vstupleniya-v-nato/> (дата звернення: 01.01.2020).
19. Референдум про нейтральний статус можливий тільки після виведення військ рф. Укрінформ. 27.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3441589-referendum-pro-nejtralnij-status-mozlivij-tilki-pisla-vivedenna-vijsk-rf-zelenskij.html> (Дата звернення: 22.03.2022)
20. Росія перекинула солдатів до кордону з Фінляндією. *Дзеркало тижня*. 14.01.2015. URL: http://dt.ua/WORLD/rosiya-perekinula-soldativ-do-kordonu-zfinlyandiyeyu-gazeta-wyborcza-161371_.html (дата звернення: 23.02.2020).
21. Семушин Д. Военный союз Швеции и Финляндии: реальность на границах России. *Регнум*. 4.03.2015. URL: <http://www.regnum.ru/news/polit/1901644.html> (дата звернення: 23.03.2020)

22. Сидоренко С., Щелест Г. Альтернатива НАТО: чим загрожує відмова України від Альянсу за домовленістю з Кремлем. Європейська правда. 23.03.2022. URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/23/7136465/> (Дата звернення: 12.02.2022)

23. Сорокин А. Н. Австрийский нейтралитет 1955 года: модель для Германии или феномен холодной войны? *Вестник Волгоградского государственного университета Серия 4 История Регионоведение Международные отношения*. 2019. 24 (5).

24. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду від 16.09.2005. Стаття 76. Верховна рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (Дата звернення 24.03.2022)

25. Стубб А. Я впевнений, що ЄС зможе подолати втому від розширення. URL: <http://iwp.org.ua/ukr/public/221.html> (дата звернення: 04.04.2020).

26. Тиунов О.И. Нейтралитет в международном праве. Пермь, 1968, 158 с.

27. Тиунов С.И. Международное гуманитарное право: уч. пособие. Норма. Москва. 1998, 86 с.

28. У Фінляндії побоюються опинитися під ударом в разі конфлікту Росії з НАТО. Дзеркало тижня. 31.03.2015. URL: http://dt.ua/WORLD/u-finlyandiyi-poboyuyutsya-opinitisya-pid-udarom-vrazi-konfliktu-rosiyi-z-nato-168367_.html (Дата звернення: 04.02.2020).

29. Финляндия готовится встречать «зеленых человечков». *Trust.ua*. 17.03.2017. URL: <http://www.trust.ua/news/137009-finlandia-gotovitsa-vstrecat-zelenyhceloveckov.html> (Дата звернення: 23.01.2020).

30. Финляндия и США усилили военное сотрудничество. *Trust.ua*. 23.08.2016. URL: <http://www.trust.ua/news/132147-finlandia-i-ssa-usilili-voennoesotrudnicestvo.html> (дата звернення: 15.04.2020)

31. Фінляндія звинуватила ВПС Росії в порушенні повітряного простору. *Дзеркало тижня*. 27.07.2015. URL: http://dt.ua/WORLD/finlyan-diya-zvinuvatila-vps-rosiyi-vporushenni-povitryanogo-prostoru-177187_.html (дата звернення: 14.02.2020).

32. Фінляндія проведе перше тренувальне бомбардування за 70 років – *Newsweek*. *Дзеркало тижня*. 3.06.2015. URL: http://dt.ua/WORLD/finlyandiya-provede-pershe-trenuvalnebombarduvannya-za-70-rokiv-newsweek-174663_.html (дата звернення: 12.03.2020)

33. Фінляндія торгує з агресивною Росією і готується до можливої війни – *WSJ*. *Дзеркало тижня*. 31.03.2015. URL: http://dt.ua/ECONOMICS/finlyandiya-torguye-z-agresivnoyu-rosiyeyu-igotuyetsya-do-mozhливoyi-viyni-wsj-160716_.html (дата звернення: 12.03.2020)

34. Хямляйнен У. Трудные времена для финско-российских отношений продолжаются. *Иносми.Ру*. 15.03.2016. URL: <http://inosmi.ru/politic/20160315/235726199.html> (дата звернення: 16.02.2020)

35. Через події в Україні Фінляндія прискорить мобілізацію. *Дзеркало тижня*. URL: http://dt.ua/WORLD/cherez-podi-v-ukrayini-finlyandiya-priskoritmobilizaciyu-177047_.html (дата звернення: 12.04.2020)

36. Швейцарія введе проти Росії аналогічні з ЄС санкції. *Європейська правда*. 28.01.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/28/7134923/> (Дата звернення: 24.04.2022)

37. Швеція оцінить безпекові ризики, пов'язані зі вступом до НАТО – прем'єр. *Укрінформ*. 29.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3442578-svecia-ocinit-bezpekovi-riziki-povazani-zi-vstupom-do-nato-premer.html> (Дата звернення: 05.04.2022)

38. Alexander Stubb's official Twitter page. URL: <https://twitter.com/alexstubb/status/1504124871193858056> (Last accessed: 27.04.2022)

39. Arto N. Finland's Security Policy '95: Consolidation and main Discussions. *Yearbook of Finnish Foreign Policy* Helsinki. 1995, 158 p.
40. Åselius G. Swedish Strategic Culture after 1945. №1. 2005. URL: <https://www.jstor.org/stable/45084413> (Last accessed: 18.02.2022)
41. Austrians torn between neutrality and NATO. Irish Times. 16.04.1998. URL: <https://cutt.ly/KbLR6uR>. (Last accessed: 27.04.2022)
42. Bajtay P. A svéd semlegesség és történelmi gyökerei In: Információs Szemle 1989, pp. 101-111
43. Bernadotte of Sweden. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Sweden/Bernadotte> (Last accessed: 10.03.2022)
44. Blasi W. B-Gendarmerie, Waffenlager und Nachrichtendienste: Der militärische Weg zum Staatsvertrag. Vienna. 2005, 341 p.
45. Blasi W. Die Libanonkrise 1958 und die US-Überflüge. *Österreich im frühen Kalten Krieg 1945–1958: Spione, Partisanen, Kriegspläne*. Vienna. 2000. PP. 239–259.
46. Blomberg J. Vakauden kaipuu: Kylman sodan loppu ja Suomi. Helsinki. 2011, 696 p.
47. Browning C. Coming Home or Moving Home? «Westernising» Narratives in Finnish Foreign Policy and the Re-interpretation of Past Identities. *Cooperation and Conflict*. March 2002. Vol. 37, № 1. P. 47–72.
48. Cede F. Die österreichische Neutralitätskonzeption im Jahre 1961. *Der Wiener Gipfel 1961: Kennedy-Chruschtschow*. Innsbruck: StudienVerlag. 2011, PP. 86-89.
49. Cede F., Prosl C. Ambition and Reality: Austria's Foreign Policy since 1945. Innsbruck: StudienVerlag. 2016, PP. 102-104.
50. Csaky E. Der Weg zu Freiheit und Neutralität. Dokumentation zur österreichischen Außenpolitik 1945–1955. Wien. 1980, 461 S.
51. Current International Missions. Swedish Armed Forces. February 2020. URL: <https://www.forsvarsmakten.se/en/activities/current-international-missions/> (Last accessed: 23.03.2022)

52. Dalsjö R. The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War. 22.04.2013 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14682745.2013.765865> (Last accessed: 05.03.2022)
53. Denmark to hold referendum on scrapping EU defence opt-out. *The Guardian*. 06.03.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/06/denmark-to-hold-referendum-eu-defence-opt-out> (Last accessed: 28.04.2022)
54. Duxbury C. Sweden edges closer to NATO membership. Politico. 22.12.2020. URL: <https://www.politico.eu/article/sweden-nato-membership-dilemma/> (Last accessed: 16.02.2022)
55. Duxbury C. Sweden Ratifies NATO Cooperation Agreement. Atlantic Council. 25.03.2016. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/sweden-ratifies-nato-cooperation-agreement/> (Last accessed: 18.01.2022)
56. Eakin H. The Swedish Kings of Cyberwar. The New York Review. 19.01.2017. URL: <https://www.nybooks.com/articles/2017/01/19/the-swedish-kings-of-cyberwar/> (Last accessed: 09.03.2022)
57. Eliasson J. Traditions, Identity and Security: The Legacy of Neutrality in Finnish and Swedish Security Policies in Light of European Integration. 21.06.2004. URL: https://www.researchgate.net/publication/5014999_Traditions_Identity_and_Security_The_Legacy_of_Neutrality_in_Finnish_and_Swedish_Security_Policies_in_Light_of_European_Integration (Last accessed: 07.02.2022)
58. Eliasson J. European Integration. 18.06.2004. URL: http://aei.pitt.edu/7171/1/European_Integration_Papers_Online_Johan_Eliasson_manuscript.pdf (Last accessed: 09.03.2022)
59. Extraordinary meeting of NATO Ministers of Foreign Affairs with Finland, Sweden and the EU. NATO HQ. 04.03.2022. URL:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_192600.htm (Last accessed: 26.04.2022)

60. Fischer T. Neutral Power in CSCE: The N+N States and the Making of the Helsinki Accords. Nomos. 2009, 260 p.

61. Fischer T., Möckli D. The Limits of Compensation Swiss Neutrality Policy in the Cold War. 2016. URL: <https://cutt.ly/JbZOX2a>. (Last accessed: 29.04.2022)

62. Forsberg T. Europe in Context: Insights to the Foreign Policy of the EU. Finnish International Studies Association. Finland. 2007. № 1. P.21–35.

63. Franklin D. On the Road to Neutrality and Peace In: Sweden, the Nation's History, 1988, 326 p. URL: https://books.google.hu/books?id=Qv8zxie3A18C&pg=PA326&lpg=PA326&dq=%22to+go+their+way+in+quiet+and+calm%22&source=bl&ots=dT_sQmXJEi&sig=ACfU3U24lj0BK627B2eD96ojSnfUslRoBw&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjxudyh8KH2AhWHraQKHR65AdgQ6AF6BAgCEAM#v=onepage&q=%22to%20go%20their%20way%20in%20quiet%20and%20calm%22&f=false (Last accessed: 19.04.2022)

64. Gärtner H. Engaged Neutrality: The Persistence of Neutrality in Post-Cold War Europe. An Evolved Approach to the Cold War. 2002, p.89 URL: <https://books.google.hu/books?id=SsUpDwAAQBAJ&pg=PA89&lpg=PA89&dq=sweden+abandon+neutrality+%222002%22&source=bl&ots=oVZ1jFfnUw&sig=ACfU3U2eVpSxCe0KoGRtqMwWu6VdWsLScw&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjEuNfWtKf2AhVIwQIHHRcJAsIQ6AF6BAgNEAM#v=onepage&q=sweden%20abandon%20neutrality%20%222002%22&f=false> (Last accessed: 09.03.2022)

65. Gehler M. Die Neutralen und die europäische Integration 1945–1995. The Neutrals and the European Integration 1945–1995. Vienna. 2000. PP. 58-61

66. Gehler M. From Non-alignment to Neutrality: Austria's Transformation during the First East-West Detente, 1953–1958. *Journal of Cold War Studies*. 2005. Vol. 7, № 4. PP. 104–136.

67. Gehler M., Agstner R. Einheit und Teilung. Österreich und die Deutschlandfrage 1945–1960. Innsbruck, Wien. 2013, 560 p.
68. Götz N. Neutrality and the Nordic countries. Nordics Info. 12.06.2019. URL: <https://nordics.info/show/artikel/neutrality> (Last accessed: 05.03.2022)
69. Hakovirta H. East-West Conflict and European Neutrality. Oxford. The Clarendon Press. 1988, 319 p.
70. Hasselbach C. Ukraine: Could neutrality really be an option? DW. 25.03.2022. URL: <https://www.dw.com/en/ukraine-could-neutrality-really-be-an-option/a-61261793> (Last accessed: 18.04.2022)
71. Heinonen M. Opinion: My country shares an 800-mile border with Russia. The Ukraine invasion has utterly changed how I view NATO. CNN. 14.04.2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/04/14/opinions/finland-nato-russia-invasion-heinonen/index.html> (Last accessed: 16.04.2022)
72. Heppel R. P. Annual Report [for Sir Geoffrey Wallinger]: FO 371/130273, RR 1011/1. Vienna, 24.01.1957, 274 p. URL: <https://cutt.ly/ubM78A> (Last accessed: 29.04.2022)
73. Hivert A. Finland takes its first step toward NATO membership. *Lemonde*. — 14.04.2022. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/14/finland-takes-its-first-step-toward-nato-membership_5980590_4.html (Last accessed: 18.04.2022)
74. Hivert A. In Sweden and Finland, the debate on NATO membership is accelerating. *Lemonde*. 13.04.2022. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/04/13/in-sweden-and-finland-the-debate-on-nato-membership-is-accelerating_5980420_4.html (Last accessed: 18.04.2022)
75. Howard M. 26th International Military History Congress held in 2000 in Stockholm, The Total War—The Total Defence, 1789–2000. Stockholm. 2001. PP.42–45. URL: <https://link.springer.com/book/10.1057%2F9780230625372> (Last accessed: 15.03.2022)

76. Institute for Contemporary History of the University of Innsbruck. 1955. URL: <http://www.uibk.ac.at/zeitgeschichte/zis/library/steininger2.html#dok2>. (Last accessed: 17.03.2022)
77. Jakobson M. Substance and Appearance: Finland. *Foreign Affairs*. 1980. Vol. 58, № 5. PP. 1034–1044.
78. Kappeler I. Switzerland will forego «Swiss neutrality» and adopt same sanctions as EU against Russia. CNN. 28.02.2022. URL: https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-28-22/h_f8b3aa0b0e6c885286e93f1e47494e55 (Last accessed: 06.04.2022)
79. Karsh E. Neutrality and Small States. №1. London. 1988, 240 p.
80. Kreisky B. Neutralität und Koexistenz. Aufsätze und Reden. München: List, 1975. 200 p.
81. Kurmayer N. J. Austria to «stay neutral», says chancellor. Euractiv. 08.03.2022. URL: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/austria-to-stay-neutral-says-chancellor/. (Last accessed: 17.03.2022)
82. Lipponen P., «Jarki voittaa». Helsinki. Otava. 2003, pp. 212–213
83. Lista: Så står partierna i Nato-frågan. SVT Nyheter. 09.12.2020. URL: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lista-sa-har-star-partierna-i-nato-fragan> (Last accessed: 19.03.2022)
84. Lynch S., Barigazzi J. The end of neutrality. *Politico*. 24.03.2022. URL: <https://cutt.ly/GGg56Hy>. (Last accessed: 18.04.2022)
85. Malmqvist A. Sweden and NATO – 23 years down the road. NATO Review. 11.01.2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/01/11/sweden-and-nato-23-years-down-the-road/index.html#:~:text=In%202009%2C%20the%20Swedish%20parliament,in%20cooperation%20with%20other%20countries> (Last accessed: 09.03.2022)
86. McGee L. Europe is making once-unimaginable decisions to counter Putin's aggression. CNN. 03.03.2022. URL:

<https://edition.cnn.com/2022/03/02/europe/ukraine-putin-europe-security-analysis-intl-cmd/index.html> (Last accessed: 08.04.2022)

87. Moscow and Kyiv see signs of compromise on Ukraine's security status. *Reuters*. 16.03.2022. URL: <https://www.reuters.com/world/kremlin-says-demilitarised-ukraine-like-austria-is-possible-compromise-2022-03-16/> (Last accessed: 27.04.2022)

88. Mueller W. Wozu dient Österreich heute die Neutralität? *Die Presse*. 28.10.2015. URL: <https://www.diepresse.com/4853908/wozu-dient-osterreich-heute-die-neutralitat>. (Last accessed: 20.03.2022)

89. Mutual Defence Clause (Article 42.7 TEU) In: European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede200612mutualdefsolidarityclauses_/sede200612mutualdefsolidarityclauses_en.pdf (Last accessed: 14.02.2022)

90. Oden to Commander in Chief, US European Command; Military Aid, 1.03.1956, National Archives, Washington., Record Group 59, 763.5-MSP/8-2456.

91. Olofsson M., Tolgfors S. Ett användbart försvar. Regeringens proposition. Försvarsdepartementet. 19.03.2009. URL: <https://www.regeringen.se/49bb67/contentassets/1236f9bd880b495f8a9dd94ce1cb71de/ett-anvandbart-forsvar-prop-200809140> (Last accessed: 09.02.2022)

92. Partnership for Peace programme. NATO. 23.03.2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm (09.03.2022)

93. Popławski D. Neutrality in Austria's Foreign and Security Policy after the Cold War. 2.06.2020. URL: <https://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/2-2020-Poplawski.pdf> (Last accessed: 17.01.2022)

94. Pursiainen Ch., Saari S. Et tu Brute! Finland's NATO Option and Russia: UPI Report 2002. Helsinki. 510 p.

95. Raab J. Verantwortung für Österreich. Wien. 1961, 175 p.

96. Rainio-Niemi J. The Ideological Cold War: The Politics of Neutrality in Austria and Finland. New York: Routledge, 2014, 230 p.

97. Rathkolb O. International Perceptions of Austrian Neutrality post 1945.
URL:
<http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/rathkolbneutrality.pdf>.
(Last accessed: 19.01.2022)
98. Rathkolb O. Washington ruft Wien. US-Großmachtpolitik und Österreich 1953-1963. Mit Exkursen zu CIAWaffenlagern, NATO-Connection, Neutralitätsdebatte. Wien. 1997, PP. 120-127.
99. Rauchensteiner M. Gedächtnisniederschrift über die LVR-Sitzung am 25.2.1958. BMLV Sektion IV, Handakte 1958. Das Bundesheer der Zweiten Republik: Eine Dokumentation. Vol. 9. Vienna. 1980. PP. 41–42 URL: <https://www.bundesheer.at/organisation/gliederung/bmlv.shtml> (Last accessed: 29.04.2022)
100. Riegert. B. Will Finland and Sweden join NATO? DW. 14.04.2022. URL: <https://www.dw.com/en/will-finland-and-sweden-join-nato/a-61480612> (Last accessed: 17.04.2022)
101. Russian Forces Pound Civilians, as Putin Likens Sanctions to a «Declaration of War». The New York Times. 05.03.2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/05/world/europe/ukraine-russia-putin.html> (Last accessed: 01.05.2022)
102. Russian jets practised attacks on Sweden. The Local. 22.04.2013. URL: <https://www.thelocal.se/20130422/47474/> (Last accessed: 09.02.2022)
103. Schilcher A. Österreich und die Grossmächte. Dokumente zurösterreichischen Außenpolitik 1945–1955. Wien. 1980, 359 p.
104. Schmidl E. A. Die Ungarnkrise 1956 und Österreich. Vienna. 2003, PP. 53-60.
105. Schmidl E. A., Helme B., Kreuz R. Das österreichische UN-Sanitätskontingent im Kongo, 1960 bis 1963. 2nd Rev. Ed. *Vol. 1 of Peacekeeping-Studien*. Innsbruck: Studienverlag, 2010, PP. 45–46.

106. Shaikh Z., Rosenbaum A. Russia has long history of airspace violations. Anadolu Agency. 08.10.2015. URL: <https://www.aa.com.tr/en/politics/russia-has-long-history-of-airspace-violations/436331> (Last accessed: 27.03.2022)
107. Sind wir noch neutral? *Bundesheer. Addendum* 30.10.2017. URL: <https://www.addendum.org/bundesheer/sind-wir-noch-neutral/>. (Last accessed: 16.03.2022)
108. Soderpalm H. Swedish defence minister calls Russian violation of airspace «unacceptable». Reuters. 2.03.2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/swedish-armed-forces-says-russian-fighter-jets-violated-swedish-airspace-2022-03-02/> (Last accessed: 15.03.2022)
109. Solymossy P. A semleges Svédország In: Magyar Revízió Svéd Szemmel, 2000. URL: <http://www.gecse.eu/s2.htm> (Last accessed: 09.03.2022)
110. Sophie C. Franke U. Ambiguous alliance: Neutrality, opt-outs, and European defence. European Council on Foreign Relations. June 2021, 50 p. URL: <https://ecfr.eu/wp-content/uploads/Ambiguous-alliance-Neutrality-opt-outs-and-European-defence.pdf> (Last accessed: 11.03.2022)
111. Stadlmeier S., Vetschera H. Dauernde Neutralität und kollektive Sicherheit im Lichte des Golfkriegs 1990/91. *Österreichische Militärische Zeitschrift*. July/August 1991. Vol. 29. № 4. PP. 316–317.
112. Standish R. Fearing Russian Bear, Sweden Inches Toward NATO. Foreign policy. 25.05.2016. URL: <https://foreignpolicy.com/2016/05/25/fearing-russian-bear-sweden-inches-toward-nato-finland-moscow-military/> (Last accessed: 09.03.2022)
113. Steininger R. Der Staatsvertrag. Österreich im Schatten von deutscher Frage und Kaltem Krieg. Innsbruck: Studienverlag, 2005, 198 p.
114. Stourzh G. Um Einheit und Freiheit: Staatsvertrag, Neutralität und das Ende der Ost-West-Besetzung Österreichs 1945–1955. Wien. 199, 834 p.
115. Suppan A., Stourzh G., Mueller W. Gab es eine “verpasste Chance”? Die Sowjetische Haltung Zum Staatsvertrag 1946–1952. Der österreichische Staatsvertrag 1955: Internationale Strategie, rechtliche Relevanz,

ationale Identität. Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien. 2005, P. 89–120.

116. Svédország geopolitikai helyzetképe a XXI. Században. Pageo. 04.10.2016 URL: <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/10/04/svedorszag-geopolitikai-helyzetkepe-a-xxi-szazadban/> (Last accessed: 15.02.2022)

117. Sweden in the EU. Facts About the EU. August 2021. URL: <https://eu.riksdagen.se/siteassets/8.-global/ladda-ner-och-bestall/pdf/sweden-in-the-eu> (Last accessed: 16.04.2022)

118. Sweden suspects Russian submarine got stranded in its waters. Euractiv. 20.10.2014. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/sweden-suspects-russian-submarine-got-stranded-in-its-waters/> (Last accessed: 10.05.2022)

119. Swisher K. Sweden's «Crazy» 500% Interest Rate. The Washington Post, 18.09.1992 URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/09/18/swedens-crazy-500-interest-rate/c3750e89-8fa8-44f4-9028-49f3c0d6c61c/> (Last accessed: 08.02.2022)

120. Tarkka J. Karhun kainalossa: Suomen kylmä sota 1947–1990. Helsinki: Otava, 2012. P. 495.

121. The Austrian neutrality and its foreign policy. Demokratiezentrum. URL: <http://www.demokratiezentrum.org/en/knowledge/timelines/the-austrian-neutrality-and-its-foreign-policy.html> (Last accessed: 18.03.2022)

122. Thorsten B. The Cold War—and the Nordic Countries: Historiography at a Crossroads. University Press of Southern Denmark. 2004, PP. 43–82.

123. Tichy H. Austria's Permanent Neutrality. New Austrian. URL: <https://cutt.ly/AbLTreL>. (Last accessed: 19.03.2022)

124. Tornudd K. Ties That Bind to the Recent Past: Debating Security Policy in Finland within the Context of the Membership in the European Union. *Cooperation and Conflict*. 1996. Vol. 31, № 1. PP. 37–68.

125. Ukraine War: Finland to decide on Nato membership in weeks says PM Marin. BBC. 13.04.2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61093302> (Last accessed: 16.04.2022)

126. Ukraine War: Russia warns Sweden and Finland against Nato membership. BBC. 11.04.2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61066503> (Last accessed: 19.04.2022)

127. Verdross A. The Permanent Neutrality of Austria. Verlag für Geschichte und Politik. Vienna. 1978, P. 36-40.

128. Wallinger to Selwyn Lloyd: Annual Report for 1955 January 24, 1956 (copy from the Public record Office in London, cited after a not published research project for the Ministry for Science and Research by the Bruno Kreisky).

129. What price neutrality? The Economist. 21.06.2014. URL: <https://www.economist.com/europe/2014/06/21/what-price-neutrality> (Last accessed: 04.02.2022)

130. Wohnout H., Schönner J. Das politische Tagebuch von Julius Raab 1953/1954. Neue Erkenntnisse zu den ersten Jahren seiner Kanzlerschaft. *Demokratie und Geschichte. Jahrbuch des Karl von Vogelsang-Instituts zur Erforschung der Geschichte der christlichen Demokratie in Österreich*. 2003/2004. No.7/8. Wien. 2005, P. 13–71.